

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

EVA DOLINAR

**FENOMEN SUBJEKTIVNE ZAZNAVE ZADOVOLJSTVA Z
ŽIVLJENJEM V ŠIRŠEM OKVIRU KVALITETE ŽIVLJENJA**

Diplomsko delo

LJUBLJANA 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

EVA DOLINAR

Mentor: doc. dr. SLAVKO KURDIJA

**FENOMEN SUBJEKTIVNE ZAZNAVE ZADOVOLJSTVA Z
ŽIVLJENJEM V ŠIRŠEM OKVIRU KVALITETE ŽIVLJENJA**

Diplomsko delo

LJUBLJANA 2007

FENOMEN SUBJEKTIVNE ZAZNAVE ZADOVOLJSTVA Z ŽIVLJENJEM V ŠIRŠEM OKVIRU KVALITETE ŽIVLJENJA

V diplomskem delu sem pisala o subjektivni zaznavi zadovoljstva z življenjem. Ljudje oceno zadovoljstva z življenjem spreminjajo glede na življenjske pogoje. Zadovoljstvo tako predstavlja oceno posameznika glede na njegova pričakovanja in ne pričakovanja družbe. Od tu tudi izhaja moja teza, da je subjektivni vidik zadovoljstva z življenjem razmeroma neodvisen od družbenega. Predstavlja posameznikovo oceno, v kolikšni meri je z danimi pogoji uspel doseči svoje cilje, ocenjuje pa tudi kakšen je bil v takih pogojih njegov osebni razvoj in napredek. Pričakovanja družbe je težko izključiti, vendar se posameznik v oceni zadovoljstva z življenjem opredeli glede na osebni uspeh in počutje. Tezo sem preverila s sekundarno analizo podatkov raziskave Slovensko javno mnenje in je ne morem v celoti potrditi. Najpomembnejši pojasnjevalci zadovoljstva z življenjem v Sloveniji so ekonomske narave. Posameznikov osebni vpliv na zadovoljstvo se pokaže, ko so materialni pogoji doseženi. V Sloveniji je subjektivni vpliv na zadovoljstvo z življenjem v veliki meri odvisen od družbenega.

KLJUČNE BESEDE: zadovoljstvo z življenjem, kakovost življenja, subjektivni vpliv.

SUBJECTIVE WELL-BEING IN WIDER FRAME OF QUALITY OF LIFE

The diploma covers the subject of subjective well-being. People evaluate their subjective well-being according to their life conditions. Well-being is evaluation of person's expectations and not expectation of society. My thesis is that subjective well-being is comparatively independent from social well-being. It is one's evaluation of how many of his goals were reached in circumstances he had. It also evaluates what were his personal progress and personal development. It is hard to eliminate expectations of society, but one's evaluation of well-being is mostly connected to their personal success and feelings. Thesis was verified with secondary analysis of Slovenian public opinion survey and it can not be completely confirmed. Subjective well-being is mostly explained from economic point of view. One's personal influence on subjective well-being is seen when material conditions are achieved. Subjective influence on well being in Slovenia mostly depends from public influence.

KEY WORDS: well-being, quality of life, subjective influence.

Kazalo

1. UVOD	8
2. »NIHČE NI SREČEN, ČE SAM NE MISLI TAKO«	9
3. KVALITETA ŽIVLJENJA	13
4. ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM	19
4.1 Družbene norme in vrednote	22
4.1.1 »Osebnostne« in »družbene« vrednote	25
4.2 Družbene in politične spremembe v povezavi z zadovoljstvom (primer Slovenije)	28
5. SUBJEKTIVITETA IN NJEN VPLIV NA ZAZNAVANJE ZADOVOLJSTVA	31
6. METODOLOGIJA IN REZULTATI ANALIZE	40
6.1 Sekundarna analiza	40
6.1.1 Indikatorji iz raziskave Slovensko javno mnenje 2002/2.....	41
6.2 Rezultati sekundarne analize	43
6.2.1 Povezanost zadovoljstva z življenjem s srečo.....	43
6.2.2 Povezanost zadovoljstva z življenjem glede na socialne kategorije	44
6.2.3 Povezanost zadovoljstva z življenjem z nekaterimi »zunanjimi« dejavniki	49
6.2.4 Povezanost zadovoljstva z življenjem z »notranjimi« dejavniki	52
6.2.5 Vpliv na zadovoljstvo z življenjem glede na moč posameznega dejavnika	57
7. SKLEP	61
8. VIRI IN LITERATURA	62
9. PRILOGA A: SEZNAM UPORABLJENIH SPREMENLJIVK IZ RAZISKAVE SJM 2002/2	65

Kazalo tabel

Tabela 2.1 Ključni elementi kvalitete življenja	9
Tabela 3.1 Indeks življenjske ravni	13
Tabela 3.2 Kazalci temeljnih človekovih potreb	14
Tabela 3.3 Imeti, ljubiti, biti	15
Tabela 5.1 Identiteta	33
Tabela 6.2.1.1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in srečo	43
Tabela 6.2.2.1 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na starostne razrede ..	44
Tabela 6.2.2.2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in starostnimi razredi ..	44
Tabela 6.2.2.3 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na spol.....	45
Tabela 6.2.2.4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in spolom.....	45
Tabela 6.2.2.5 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na mesečnim neto dohodek gospodinjstva	46
Tabela 6.2.2.6 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in mesečnim neto dohodkom gospodinjstva	47
Tabela 6.2.2.7 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na izobrazbo.....	48
Tabela 6.2.2.8 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in izobrazbo.....	48
Tabela 6.2.3.1 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost prostovoljnih organizacij, društev.....	49
Tabela 6.2.3.2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostovoljnih organizacij, društev.....	49
Tabela 6.2.3.3 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost politike	50
Tabela 6.2.3.4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo politike	50
Tabela 6.2.4.1 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost prijateljev	52
Tabela 6.2.4.2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prijateljev	52
Tabela 6.2.4.3 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost prostega časa	53
Tabela 6.2.4.4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostega časa	53

Tabela 6.2.4.5 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost dela..	54
Tabela 6.2.4.6 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo dela	54
Tabela 6.2.4.7 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost vere..	55
Tabela 6.2.4.8 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo vere	55
Tabela 6.2.4.9 Povezanost zadovoljstva z življenjem in Schwartzovim modelom vrednot.....	56
Tabela 6.2.5.1 Razvrstitev po modelih z regresijsko analizo	57
Tabela 6.2.5.2 Koeficienti modelov regresijske analize	59

Kazalo slik

Slika 3.1 Maslowa klasifikacija potreb	17
Slika 4.1.1 Zadovoljstvo z življenjem v Evropi	22
Slika 4.1.1.1 Motivacijski krog.....	26
Slika 4.1.1.2 Hierarhično združevanje v skupine	27
Slika 4.2.1 Stopnja zadovoljstva z življenjem v Evropi (na lestvici od 0 do 10).....	29
Slika 4.2.2 Zemljevid subjektivnega zadovoljstva z življenjem.....	30
Slika 6.2.1.1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in srečo.....	43
Slika 6.2.2.1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in starostnimi razredi	44
Slika 6.2.2.2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in spolom.....	45
Slika 6.2.2.3 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in mesečnim neto dohodkom gospodinjstva	46
Slika 6.2.2.4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in izobrazbo	48
Slika 6.2.3.1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostovoljnih organizacij, društev.....	49
Slika 6.2.3.2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo politike	50
Slika 6.2.4.1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prijateljev	52
Slika 6.2.4.2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostega časa	53
Slika 6.2.4.3 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo dela ...	54
Slika 6.2.4.4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo vere ...	55

1. Uvod

Na temo ocena zadovoljstva obstaja več pristopov. Vsak temelji na svoji teoriji in je na svoj način pomemben za opredelitev zadovoljstva z življenjem. Veenhovnova (1996) predstavlja priložnostno teorijo, kjer je zadovoljstvo z življenjem odvisno od pogojev, ki jih ima posameznik. Ljudje svojo oceno zadovoljstva z življenjem spreminjajo glede na življenjske pogoje. Če bo s sredstvi, ki jih ima v danih pogojih, lahko zadovoljil dovolj potreb tako materialnih kot emocionalnih bo njegovo zadovoljstvo večje.

Subjektivno zadovoljstvo z življenjem sestavljajo pojmi zadovoljstvo z življenjem, sreča in družbena vključenost ali izključenost (Boehnke 2005). Za subjektivno zaznavo zadovoljstva z življenjem je značilno, da je povezana z različnimi notranjimi in zunanji dejavniki. Na eni strani ekonomsko materialnimi pogoji, ki so v družbi neenakomerno porazdeljeni, na drugi pa gre za izraz subjektivnega zadovoljstva s posameznikovim življenjem, ki je odvisen od vrste osebnostnih nagnjenj, vrednot, osebnih pričakovanj in psihosociološkega profila posameznika.

V besedilu bom skušala raziskati, ali obstaja povezanost in kakšna je ta povezanost med zaznavami družbenih pogojev. Zanima me, kateri dejavniki vplivajo na subjektivno zaznavo zadovoljstva z življenjem. Izhajam iz teze, da je osebni nivo zadovoljstva z življenjem razmeroma neodvisen od družbenega. V teoretskem delu bom s komparativno analizo virov opredelila raziskovane pojme in povzela del relevantne literature. V raziskovalnem delu pa bom s sekundarno empirično analizo podatkov Evropske družboslovne raziskave SJM 2002/2 poskusila poiskati nekatere odgovore na to dilemo.

2. »Nihče ni srečen, če sam ne misli tako«

»No man is happy who
does not think himself so«

Marcus Aurelius

Pojmi kvaliteta življenja, zadovoljstvo z življenjem in sreča se v literaturi prepletajo in so mnogokrat zelo nejasno opredeljeni. Nekateri jih navajajo kot popolnoma enakovredne, drugi pa ločijo med kvaliteto življenja in zadovoljstvom z življenjem oziroma srečo. Kakovost življenja meri bolj objektivni vidik, medtem ko je zadovoljstvo z življenjem opredeljeno kot subjektivni vidik. Skoraj povsod pa je zelo nejasna ločnica med zadovoljstvom z življenjem in srečo. Kako opredeliti razlike med tema dvema pojmom, ki sta oba subjektivne narave? Veenhovnova (2005: 3) je opisala 4 ključne elemente kvalitete življenja in skozi njih opozorila na različna pojmovanja teh konceptov.

Tabela 2.1 Ključni elementi kvalitete življenja

	Zunanje kvalitete	Notranje kvalitete
Življenjske možnosti	Prikladnost okolja	Življenjske zmožnosti posameznika
Življenjski rezultati	Koristnost življenja	Zadovoljstvo

Vir: Veenhoven 2005: 3

Življenjske možnosti predstavljajo objektivne kazalce merjenja kvalitete življenja. Samo četrti kvadrant pa predstavlja subjektivne kazalce kvalitete življenja. Prikladnost okolja predstavlja posameznikovo kakovost življenja glede na primerjavo z družbenimi normami. Koristnost predstavlja tisto, kar je posameznik z danimi možnostmi uspel doseči. Življenjske možnosti posameznika predstavljajo, v kolikšni meri je posameznik izkoristil priložnosti za osebni razvoj. Zadovoljstvo pa predstavlja oceno posameznika o tem, kako je zadovoljen s svojo osebno rastjo in napredkom. To je le ocena posameznika glede na njegova pričakovanja in ne pričakovanja družbe. Pričakovanja družbe je zelo težko eliminirati, vendar se posameznik v oceni zadovoljstva opredeli glede na osebni uspeh in počutje.

Razlika med posamezniki in njihovim dojemanjem dovoljuje razlike v mnenju o sreči in zadovoljstvu. Šele nekaj desetletij nazaj so se znanstveniki začeli sistematično ukvarjati z vprašanjem, kaj naredi ljudi srečne. Psihologi in sociologi so začeli meriti

subjektivno zadovoljstvo z življenjem v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja. Merski inštrument, ki meri vprašanja s temi dilemami, vključuje tudi vprašanje z vsebino kako zadovoljni ali srečni so ljudje s svojim življenjem.

Pri vprašanju zadovoljstva je pogosto nejasno opredeljeno, kaj je mišljeno s pojmom zadovoljstvo. Je to splošno zadovoljstvo, posameznikova sreča, ali pa je za tem kaj bolj jasnega, o kakšnem zadovoljstvu se pogovarjamo? Dejansko gre za zelo splošno stanje v družbi, tj. splošno zadovoljstvo posameznikov in njihovih družin. Posameznik se pri teh ocenah največkrat zgleduje po normah, kaj naj bi predstavljalo kvalitetno življenje. Gre za nepisana pravila, skozi katera posameznik vidi svoj položaj v družbi. Višje kot je na družbeni lestvici, bolj bo zadovoljen s svojim življenjem. Z drugimi besedami zadovoljstvo torej pride predvsem skozi materialno blaginjo. Zadovoljstvo je v tem smislu velikokrat povezano z blaginjo, vendar to ni vselej ključni razlog. Zadovoljstvo je odvisno od posameznika in njegove osebne ocene. Ocena samozaznave zadovoljstva z življenjem je tako lahko dokaj relativna glede na posameznikove materialne okoliščine. Na zadovoljstvo recimo vpliva kultura, te se med seboj razlikujejo; pričakovanja in nepisana pravila so med kulturami lahko precej različna. Kultura je lahko ključni determinator posameznikovih izkušenj in njegovih pričakovanj. Tudi različni politični sistemi držav po svetu so že velikokrat vplivali na spremembe v oceni zadovoljstva posameznikov. Ker se politične spremembe niso zgodile samo znotraj posameznih državah, temveč so skozi čas na primer povezovale in razdruževale države, se je več kultur srečalo v novih nacionalnih okoljih, ki različno vplivajo na percepcije zadovoljstva z življenjem. Medkulturne razlike sta raziskovala Rice in Steele (2004). Njuni predhodniki so že prišli do zelo pomembne ugotovitve, da je subjektivno zadovoljstvo z življenjem večje v kulturah, ki temeljijo na posameznikih, kot pa v kulturah, kjer je pomembna skupnost. Avtorja raziskave sta to tezo potrdila. Rezultati njune raziskave kažejo, da je med prebivalci bivših komunističnih držav nižje zadovoljstvo z življenjem kot med prebivalci drugih držav. Rezultat pojasnjujeta s tem, da se kultura spreminja mnogo počasneje kot ekonomska in politična situacija v državi. Prebivalci bivših komunističnih držav še vedno nosijo s seboj zapuščino prejšnjega režima.

V Sloveniji je zadovoljstvo z življenjem iz socialističnega režima v demokratično politiko ostalo zelo podobno (Bernik 2004: 181). Kegan in Knight pa sta mnenja, da je

povezava med družbenim sistemom in zadovoljstvom zelo kompleksna. (Rice in Steel 2004: 634). Da povezave zadovoljstva med objektivnimi kazalci niso enoznačne kaže tudi povezanost ekonomske blaginje in subjektivnega zadovoljstva. Pogosto se z naraščanjem ekonomske blaginje ne povečuje zadovoljstvo z življenjem. Lahko je celo nasprotno, posameznik je lahko s povečanimi materialnimi dobrinami bolj osebno obremenjen in zato manj zadovoljen. Zanimiva je trditev Veenhovenove, da je zadovoljstvo podobno med narodi, ki pripadajo eni jezikovni skupini. Po drugi strani pa zopet »latinske države niso sistematično zadovoljne manj, kot bi bilo mogoče napovedati na temelju njihovega življenjskega standarda, prav tako pa zadovoljstvo anglosaksonskih državah ni tipično višje« (Veenhoven v Bernik 2004: 186). Lahko bi sklepali, da kulturne determinante veljajo več kot nacionalne. Države in meddržavne meje so se skozi čas spreminjale hitreje, kot je mogoče vplivati na spremembe kulture. Kultura in jezik ostaneta kljub političnim spremembam, prav tako se še dolgo po tem, ko se režimi spremenijo, ohranijo tradicije, zato ima kultura izrazit vpliv na oceno o zadovoljstvu z življenjem. Medkulturne primerjave zadovoljstva z življenjem imajo mnogo prekratko življenjsko dobo, da bi lahko osnovali kakršnekoli zaključke. Spremembe se odvijajo prehitro, da bi lahko sklepali na tako kratko ponavljajoči se vrsti teh raziskav. Kulturne spremembe se ne dogajajo tako hitro, v narodih ostane zakoreninjena še zelo dolgo po tem, ko se zgodijo politične in tehnološke spremembe. Tradicija raziskav pa ima šele nekaj desetletij. Kultura se spreminja na dolgi rok in vpliv na družbo je težko opisovati na tako kratkem obdobju. Predvsem je to premalo, da bi lahko delali posplošitve na medkulturnih primerjavah.

Dejavnikov, ki vplivajo na zadovoljstvo z življenjem, je mnogo. Posameznikovo trenutno razpoloženje, hipna situacija, njegovi spomini na preteklost, politična situacija v državi, kulturne prakse, geografsko področje so le nekateri izmed možnih vplivov na posameznikov odgovor na vprašanje, kako zadovoljen in srečen je v svojem življenju. Bostic in Ptacek sta se ukvarjala z vplivom osebnostnega faktorja in s kratkoročno variabilnostjo subjektivnega zadovoljstva z življenjem. Le to ima tri oblike: pozitivni vpliv, negativni vpliv in celotno zadovoljstvo z življenjem. Headey in Wearing sta mnenja, da je subjektivno zadovoljstvo z življenjem zelo stabilno skozi čas (v Bostic in Ptacek 2001: 356). Spet druge empirične raziskave kažejo, da se ta komponenta spreminja dnevno ali celo urno (McFarlane v Bostic in Ptacek 2001:

356). Raziskava zgoraj omenjenih avtorjev je bila izvedena na panelnem vzorcu, kjer so bili anketirani isti posamezniki v vseh merjenih, ki so bila izvedena na različnih časovnih točkah. Njuna ugotovitev je, da je večja variabilnost subjektivnega zadovoljstva z življenjem pri posameznem anketirancu kot pa v celotni skupini. Celotna korelacija pa je še vedno prevelika, da bi lahko trdila, da je subjektivno zadovoljstvo stabilno. »Odgovor bi se tako glasil, da je vključeno oboje dolgoročna doslednost s povprečnim nihanjem in precejšen delež fluktuacije v krajšem časovnem obdobju« (Sandavick v Bostic in Ptacek 2001: 367). Zadovoljstvo ima torej lahko veliko dinamiko. Postavlja se vprašanje, kako ta dinamika vpliva na raziskovanje zadovoljstva in ali se raziskovalci zavedajo hipnosti sprememb ter se z njimi ustrezno soočajo. Posameznik, po Simmlu, želi biti zaokrožen v sebi, ne želi pa pomagati zaokrožiti celotne družbe. Svoje zmožnosti želi razviti ne glede na to, kakšne premike med njimi zahteva družba (Simmel 1993: 58).

Je sreča oziroma subjektivno zadovoljstvo z življenjem relativno? To je bilo vprašanje, s katerim se je ukvarjala nizozemska raziskovalka Ruth Veenhoven (1989). Subjektivno zadovoljstvo z življenjem je relativno, vendar je vse odvisno od domneve, kaj želimo prikazati. Materialno bogastvo je pomemben socialni pokazatelj stanja v neki državi. Ekonomska rast v posameznih državah ne bo avtomatično za seboj potegnila sorazmerne rasti subjektivnega zadovoljstva z življenjem. Države z visokim BDP¹ bodo zaznale manjšo porast zadovoljstva z življenjem kot v revnih državah in državah v povojnem obdobju, kjer bo rast zadovoljstva z življenjem zelo opazna. Amartya Sen meni, da je oseba, ki se počuti podhranjena, nezaščitena in bolna, še vedno lahko visoko na lestvici sreče in zadovoljstva, če so njene navade takšne, ker so želje nizke; lahko bi rekli, da se zadovolji z malim (Sen v Chrekola 2007: 72). »Sreča (nesreča) je odziv posameznika na njegove življenjske pogoje, kot jih vidi sam. Mnenje ustvari glede na to, če se mu zdijo zaznani pogoji njegovega življenja zadovoljivi in dovršeni« (Bruelde 2007: 28). Od posameznika je odvisno, ali bo v danih pogojih svoje želje le prepoznal, ali pa jih bo mogoče tudi realiziral. Tisti posamezniki, ki bodo svoje želje le prepoznali in ne bodo naredili nič oziroma ne bodo imeli sredstev, da bi jih realizirali, bodo izrazili manjše zadovoljstvo z življenjem kot tisti, ki bodo svoje želje izpeljali.

¹ BDP → Bruto domači proizvod je tržna vrednost vseh končnih proizvodov in storitev, ki jih je ustvarilo gospodarstvo neke države v enem letu.

3. Kvaliteta življenja

Raziskave so se v svetu pojavile v šestdesetih letih, ko sta raziskovalca Drewnowski in Scott oblikovala indeks življenjske ravni, ki sta ga kasneje izpopolnila Doyal in Gough ter je bil kasneje še nekoliko preoblikovan. Razlog za začetek raziskovanja kakovosti življenja je bila potreba po enodimenzionalnem merjenju družbenega razvoja v neki družbi (Svetlik 1996: 5). Raziskava ima tudi v Sloveniji že kar dolgo tradicijo. Začetki namreč segajo v začetke osemdesetih let. Raziskava o kakovosti življenja je longitudinalne narave. Raziskovanje je smiselno, če ga izvajamo na različnih časovnih vzorcih z isto metodologijo.

Prvi zametki raziskovanja kakovosti življenja so se pojavili, ko sta raziskovalca Drewnowski in Scott leta 1969 za potrebe politike Združenih držav Amerike oblikovala »indeks življenjske ravni«. Življenjsko raven sta opredelila kot: »raven zadovoljitve potreb prebivalstva s pretokom dobrin in storitev v določenem času« (Novak 1996: 12). Indeks življenjske ravni je bil sestavljen s treh področij:

1. temeljne potrebe (prehrana, prebivališče, zdravje),
2. temeljne kulturalne potrebe (izobrazba, prosti čas in rekreacija, varnost) in
3. višje potrebe (neporabljen dohodek, ko so temeljne potrebe zadovoljene).

Tabela 3.1 Indeks življenjske ravni

I. Temeljne fizične potrebe	
1. Prehrana	- poraba proteinov v kalorijah na prebivalca
2. Prebivališče	- stopnja prenaseljenosti in ustreznosti stanovanj
3. zdravje	- delež smrtnosti otrok
II. Temeljne kulturalne potrebe	
4. Izobrazba	- delež otrok v šolah - število učencev na učitelja
5. Prosti čas in rekreacija	- število ur prostega časa na prebivalca - število dnevnega časopisja na tisoč prebivalcev - število radijskih sprejemnikov (na tisoč prebivalcev) - število TV sprejemnikov (na tisoč prebivalcev)
6. Varnost	- delež nasilnih smrti (na milijon prebivalcev na leto) - delež prebivalcev, ki so zajeti v različna zavarovanje za primer brezposelnosti, bolezni in starosti
III. Višje potrebe	
7. Neporabljen dohodek	- dohodek, ki ostane, ko so temeljne potrebe zadovoljene

Vir: Novak 1996: 12–13 .

To merjenje kakovosti življenja, ki sta ga izvajala, je imelo kar nekaj pomanjkljivosti, ki sta jih skušala popraviti Doyal in Gough s »kazalci temeljnih človekovih potreb«, ki vsebuje dva sklopa potreb:

1. fizično zdravje (možnost preživetja, fizično zdravje) in
2. avtonomija (duševne težave, deprivacija v znanju, možnost gospodarske dejavnosti).

Tabela 3.2 Kazalci temeljnih človekovih potreb

I. Fizično zdravje	
1. Možnost preživetja	- pričakovana življenjska doba v različnih starostnih obdobjih - stopnje smrtnosti za različna starostna obdobja, posebno otrok
2. Fizično zdravje	- najpogostejše bolezni · otroške · oblike bolečin · stopnja smrtnosti pri boleznih
II. Avtonomija	
3. Duševne težave	- najpogostejše duševne bolezni
4. Deprivacija v znanju	- pomanjkanje kulturnost pomembnega znanja - nepismenost - pomanjkanje matematičnega znanja in drugega temeljenega znanja - neznanje jezikov
5. Možnost za gospodarske dejavnosti	- brezposelnost in druge oblike socialnega izključevanja - pomanjkanje prostega časa

Vir: Novak 1996: 14 .

- Kot naslednja pomembna se je pojavila skandinavska verzija merjenja življenjske ravni, ki je imela zelo pomembno razliko; od prej naštetih je popisovala oceno anketirancev o življenjskih pogojih. Predhodniki so se zanašali na popis dejanskih pogojev za življenje, skandinavski model raziskovanja kakovosti življenja pa vsebuje pomemben del, ki presega življenjsko raven. To se najbolj izraža v Allardtovem (1993) pristopu, vendar le kot sestavni del merjenja blagostanja z objektivnimi kazalci: Imeti: posameznik se ocenjuje glede na, koliko ima ter kakšen je njegov materialni in ekonomski status v družbi. Socialni status je prav tako pomemben. Materialni in ekonomski status se največkrat primerja, posameznik ga vidi kot odraz tega, kar ima v primerjavi z ostalimi pripadniki družbe, ki ji pripada. Materialna blaginja so materialne možnosti, ki jih ima posameznik v vsakdanjem življenju. Kako in na kakšen način pa bo porabil materialne dobrine je odvisno od

posameznika samega. Način uporabe dobrin lahko vpliva na mnenje o posameznikovem zadovoljstvu z življenjem, kaj so prioritete v njegovem življenju.

- Ljubiti: socialna vključenost je pomembna za posameznika in družbo, kajti samo socialno vključeni ljudje bodo družbo izpopolnjevali in jo nadgrajevali.
- Biti: vsak posameznik ima svoj odnos do družbe ali narave. Nekaj tega je privzgojeno, nekaj pripisano skozi kulturo oz. kulturno primerno obnašanje. Vsak posameznik pa se skozi ta odnos do družbe ali narave vključuje v družbo in s tem pridobi občutek pripadnosti ali odtujenosti oziroma izključenosti in preko tega potem tudi razvija osebno rast.

Tako so se v začetku raziskovali samo objektivni vidiki kakovosti življenja, šele kasneje se je pojavila potreba po poznavanju subjektivnega vidika kakovosti življenja, torej zadovoljstva z življenjem in stališča posameznikov. Pojavilo se je raziskovanje tako na agregatni kot na individualni ravni. Predmet opazovanja sta torej družbena blaginja in individualno blagostanje.

Tabela 3.3 Imeti, ljubiti, biti

	Objektivni kazalci	Subjektivni kazalci
"Imeti" (materialne in neosebne potrebe)	Objektivne mere 1. življenjske ravni in ekoloških razmer.	Subjektivni občutki 4. (ne)zadovoljstva z življenjskimi pogoji.
"Ljubiti" (socialne potrebe)	2. Objektivne mere odnosov z drugimi ljudmi.	(Ne)Sreča - subjektivni 5. občutki o socialnih odnosih.
"Biti" (potreba po osebnem razvoju)	3. Objektivne mere odnosov do družbe in narave.	Subjektivni občutki o 6. odtujenosti in osebem razvoju.

Vir: Novak 1996: 19.

Konceptualiziranje kakovosti življenja ni omejeno le na skandinavski prostor, saj so znane tudi nekatere druge raziskave (npr. Mukherkev; Nussbaum in Sen). V raziskavah v okviru socialne psihologije je kakovost življenja opredeljena na naslednje načine (Novak 1995: 19):

- (ne)zadovoljstvo z doseženimi življenjskimi pogoji (Groenland 1990),
- blagostanje, ki je povezano s čustvi in občutki, pomembnimi za življenje (Kammann 1894, Veenhoven 1984),
- stopnja zadovoljstva z življenjem kot mera razhajanja med aktualno in želeno situacijo (Rogers 1975, Strumpel 1974).

Kakovost življenja v Sloveniji izhaja iz dveh konceptualnih okvirov (Novak 1995):

- Timussova konceptualizacija življenjske ravni kot nadzora nad viri,
- Allardtova konceptualizacija kakovosti življenja kot izraz izpolnjenih treh temeljnih potreb imeti-ljubiti-bit (Antončič in Boh 1991).

V slovenski različici raziskovanja kakovosti življenja je tako združeno raziskovanje dejanskih in želenih življenjskih pogojev. Oba skandinavska pogleda sta združena v celoto, primerno za področje Slovenije. Zinka Kolarič (1986: 146) meni, da je

proučevanje življenjskih pogojev ljudi dobilo v sodobnem družboslovju ime teorija blaginje oz. koncept kvalitete življenja. Blaginja in kvaliteta življenja sta njegova osnovna pojma. Pojem blaginje se nanaša na zadovoljenost potreb populacije. Vključuje tiste potrebe, ki jih je mogoče zadovoljiti z materialnimi dobrinami in neosebnimi storitvami. Pojem kvalitete življenja je širši od pojma blaginje in vključuje tudi tiste potrebe, ki jih ljudje lahko zadovoljujemo le v medsebojnih in družbenih odnosih.

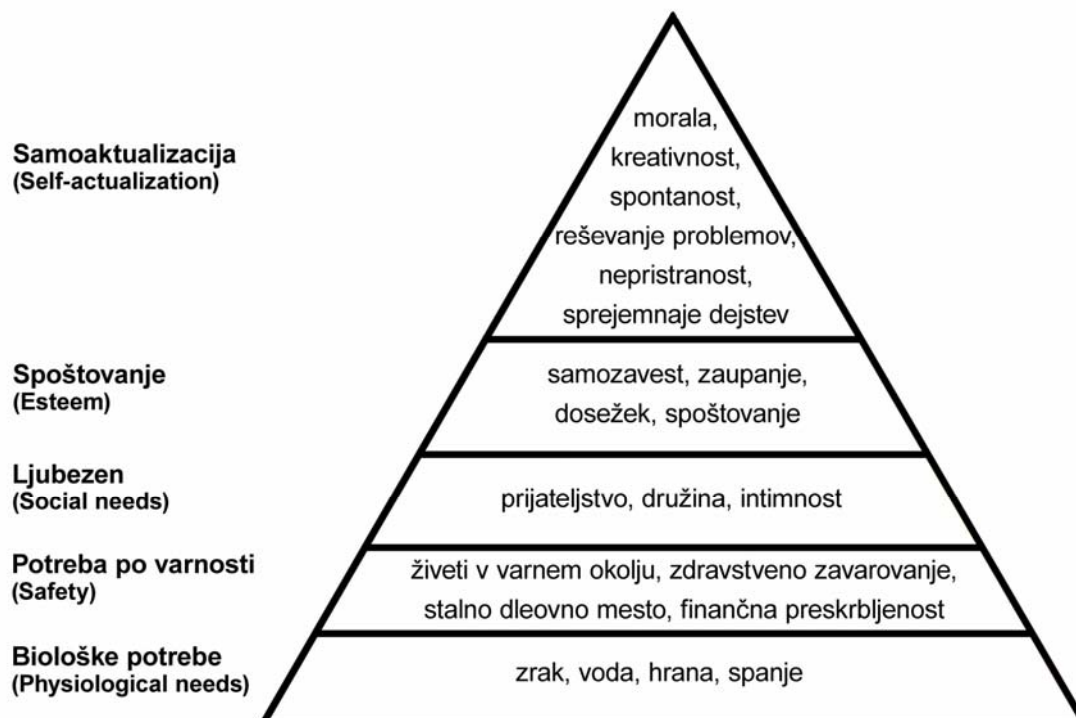
Rusova opredelitev pojmuje kakovost življenja kot »... agregatni pojem za vse tiste pogoje, ki so potrebni za srečo, ne pa sreča kot taka« in se meri »... z učinki, ki omogočajo zadovoljstva ne pa z merjenjem zadovoljstev kot takih.« Kakovost življenja označuje kot »... ideal-tipski način življenja, s societalno blaginjo na neko realno stanje, ki bolj ali manj ustreza ideal-tipskemu načinu življenja, z življenjsko ravno pa označujemo agregatni indeks kontrole nad sredstvi, s katerimi si zagotavljamo socialno blaginjo« (Rus v Novak 1995: 21).

Kakovost življenja posamezniki ocenjujemo z oceno, v kolikšni meri jim je uspelo zadovoljiti tako nujne kot nekoliko manj nujne potrebe.

En prikaz doseganja kakovosti življenja je zadovoljitev nujnih potreb, ki jih je mogoče razmejiti na različne dimenzije. Dimenzije in pojmovanja se med raziskovalci razlikujejo. Tri najbolj znane in uporabljene klasifikacije potreb so:

- Maslow (fiziološke potrebe nasproti potrebam po varnosti, pripadnosti),
- Allardt (imeti – ljubiti – biti),
- Galtung (varnost, samoidentiteta, svoboda).

Slika Error! Style not defined..1 Maslowa klasifikacija potreb

Vir: Maslow 2000.

Drugi prikaz pa se nanaša na zadovoljevanje tudi tistih manj nujnih potreb.

Rast družbenega proizvoda ne pomeni nujno tudi kakovostnejšega življenja ljudi. Pomembno je, za katere namene se novo ustvarjena vrednost uporabi in kako je porazdeljena med prebivalstvo. Kakovost življenja ni odvisna le od sredstev, ki jih imajo ljudje na voljo, temveč tudi od tega, kako ta sredstva uporabljajo. Kakovost življenja se prav tako ne more meriti le z lastništvom materialnih sredstev in z zadovoljevanjem materialnih potreb, temveč tudi s takimi viri, kot so znanje, zdravje in zaposlitev ter z zadovoljevanjem nematerialnih potreb, kot so potrebe po varnosti, po pripadnosti in po samouresničevanju (Svetlik 1996: 5).

Kakovost življenja dobiva nove razsežnosti, družbena skrb pa se vse bolj usmerja k potrebam vsega prebivalstva po enakosti, participaciji, spoštovanju in osebnem zadovoljstvu. Preobrat v pričakovanjih preprosto ne pomeni le želje po večjem stanovanju in še enem avtomobilu, marveč pomeni vseeno bolj poudarjeno zahtevo po zadovoljevanju tudi takšnih potreb, ki so duhovne narave. Le tako bo v življenju več zadovoljstva (Antončič in Boh 1991: 8).

V raziskovanju kakovosti življenja je tako potrebno poleg objektivnih življenjskih pogojev analizirati tudi subjektivno percepcijo in oceno posameznikov o njihovem življenju. To pa ni pomembno le z vidika raziskovalcev, pomembno je tudi za tako imenovane »policy makers« (določevalce politik). »Naloga politike je, da ustvarja in izboljšuje možnosti za kakovostno življenje ljudi in razvija njihovo sposobnost za mobilizacijo in ekstrapolacijo obstoječih resursov za ustvarjanje novih« (Antončič in Boh 14). Potrebno pa je, da politiki pri odločanju upoštevajo mnenje, pričakovanje državljanov, upoštevati pa morajo tudi družbeno klimo v državi.

Kakovost življenja torej zaznavamo z objektivnega in subjektivnega vidika. Objektivni vidik kvalitete življenja je materialna blaginja. Antončič in Boh jo navajata kot potrebo, ki se lahko zadovolji samo z osebnimi odnosi in s tem, kako se človek povezuje z drugimi ljudmi in z družbo. Subjektivni vidik zadovoljstva z življenjem predstavlja tudi sreča. Sreča je »skupek subjektivnih evalvacij in percepcije o tem, kako je posameznik zadovoljen s svojimi osebnimi in socialnimi odnosi« (Antončič in Boh 1991: 11).

4. Zadovoljstvo z življenjem

Pomembno pri raziskovanju zadovoljstva z življenjem je, da raziskovalec poleg opredelitve zunanjih objektivnih determinant kvalitete življenja posameznikov in družbenih skupin ali osnovnih človekovih potreb in temeljnih družbenih vrednosti (Kolarič 1986):

- verjame v predpostavko, da so v sodobnih razmerah človekove potrebe tiste, ki so omejene, sredstva, potrebna za njihovo zadovoljevanje, pa jih presegajo;
- vidi v svojem in družboslovnem raziskovanju nasploh le sredstvo, s katerim je mogoče čim bolj uravnotežiti obstoječe stanje v neki družbi

»Zadovoljstvo z življenjem je stopnja splošne kakovosti življenja do katere jo posamezniki ocenjujejo kot pozitivno« (Veenhoven v Chekola 2006: 59).

Raziskave o kakovosti življenja so v začetku raziskovale le življenjsko raven posameznikov. Raziskovale so le objektivne poglede na posameznikove življenjske pogoje. Šele kasneje se je pojavila potreba po bolj podrobnem razumevanju posamezne družbene kategorije. To je bila predvsem politična potreba pri ocenjevanju napredka posamezne družbe in zadovoljstva z življenjem v tej družbi. V raziskavi Slovensko javno mnenje so zadovoljstvo z življenjem merili z naslednjimi oblikami vprašanj:

- s pomočjo lestvice od 0 (= zelo nezadovoljen) do 10 (= zelo zadovoljen) naj oceni, kako je sedaj zadovoljen s svojim življenjem;
- s pomočjo lestvice od 1 (= sploh ne velja) do 5 (= v celot velja) naj oceni trditev: moje življenje se odvija v skladu z mojimi pričakovanji;
- s pomočjo lestvice od 1 (= zelo nezadovoljen) do 5 (= zelo zadovoljen) naj oceni svoje življenje v celoti;
- naj oceni, kako je zadovoljen z življenjem nasploh (zadovoljen/dokaj zadovoljen/ne kaj dosti zadovoljen/sploh ni zadovoljen)

Teorije o zadovoljstvu z življenjem so različne. Kaj je za raziskovalce zadovoljstvo, se je spreminjalo skozi čas; je zadovoljstvo odvisno od družbe, v kateri živimo, je to mogoče napredek družbe? V zadnjem času pa se vse bolj govori o zadovoljstvu z

življenjem kot osebnim napredkom posameznika. Zadovoljstvo z življenjem je Veenhovenova (1996: 259-261) razdelila na tri glavne teorije:

- ***primerjalna teorija***

Posamezniki vedno primerjamo življenje, ki ga živimo, z zavedanjem o tem, kakšno naj bi življenje bilo. Kaj vidimo v življenju drugih, vpliva na našo oceno, kakšno življenje živimo in ali smo zmožni doseči več. Manjši kot je razkorak med realnostjo in normami, večje je zadovoljstvo posameznikov. Ta teorija predvideva večjo povezanost z mestom v družbi kot s kvaliteto družbe.

- ***tradicionalna teorija***

Tradicionalna teorija vidi zadovoljstvo kot vzrok splošnega pogleda in ne rezultat napredka. Trenuten pogled določa, kako zadovoljni so ljudje. Pomembna ni kvaliteta družbe, temveč posameznikov položaj v tej družbi.

- ***teorija prikladnosti (Liveability Theory)***

Teorija predstavlja zadovoljstvo kot emocionalno oceno življenja posameznika. Ljudje bodo svoje ocene spreminjali glede na življenjske pogoje, ki različno ustrezajo njihovim potrebam in sposobnostim. Njihovo zadovoljstvo bo večje, ko bo več pogojev ustrezalo njihovim potrebam.

Tisto, kar me zanima pa je subjektivna mera kakovosti življenja. Moja teza je, da boljši ekonomski položaj ali materialni pogoji še ne zagotavljajo večjega zadovoljstva z življenjem. V nalogi se bom osredotočila na tretjo od zgoraj navedenih teorij. Zanimala me bo predvsem posameznikova osebna ocena zadovoljstva z življenjem v danih življenjskih okoliščinah. Posameznikova osebnost in njegov način življenja vplivata na njegovo percepcijo zadovoljstva z življenjem. Nekateri hitro menjajo svoje želje in potrebe, gre predvsem za take posameznike, ki so pod vplivom medijskih informacij. Nekateri pa kljub relativnemu pomanjkanju nikoli niso nezadovoljni s svojim življenjem. Preprosto se njihove potrebe omejuje na sredstva, ki jih imajo. Gergen za posameznika postmoderne dobe pravi, da je kot »zasičen« subjekt, »prepoln« vsega in prav zato tudi prazen. »Zasičen« subjekt je produkt družbene zasičenosti današnjega razvitega sveta. (Ule 2000: 488) Za posameznike, ki življenje prilagodijo na pomanjkanje v družbi blaginje, bi lahko sklepali, da je zadovoljstvo z življenjem v manjši meri odvisno od širših družbenih okoliščin ali objektivnih indikatorjev družbenega razvoja. Če je v zaprti družbi, je relativno pomanjkanje

razširjeno, to ne vpliva na zadovoljstvo, če pa je to pomanjkanje v odprti družbi, lahko hitro vpliva na zmanjšanje zadovoljstva z življenjem.

Zadovoljstvo z življenjem merimo z različnimi indikatorji: delo in plačilo za delo, prosti čas, stanovanje ter splošno zadovoljstvo z življenjem. Odgovori na te in podobne indikatorje so lahko tudi subjektivni in se ne skladajo z družbeno oceno. To neskladje izhaja iz posameznikove percepcije, kaj je zanj dobro in kaj slabo. Nekateri dvomijo o objektivnosti subjektivnih kazalcev. Na to Andrews odgovarja: »So razlogi, da verjamemo, da 'subjektivni' kazalci zagotavljajo prav tako objektivno merjenje, kot to verjamemo za 'objektivne' kazalce, celo več, nekateri objektivni kazalci, dohodek na primer, so precej 'obteženi' s subjektivnimi elementi. Tako je subjektivna narava mnogih objektivnih podatkov bolj razširjena, kot pa se tega v celoti zavedamo« (Andrews v Novak 1996: 10). Glede na Campbellove rezultate objektivni življenjski pogoji in demografski faktorji pojasnjujejo manj kot 20 % variance subjektivnega zadovoljstva z življenjem (Boehnke 2005: 7).

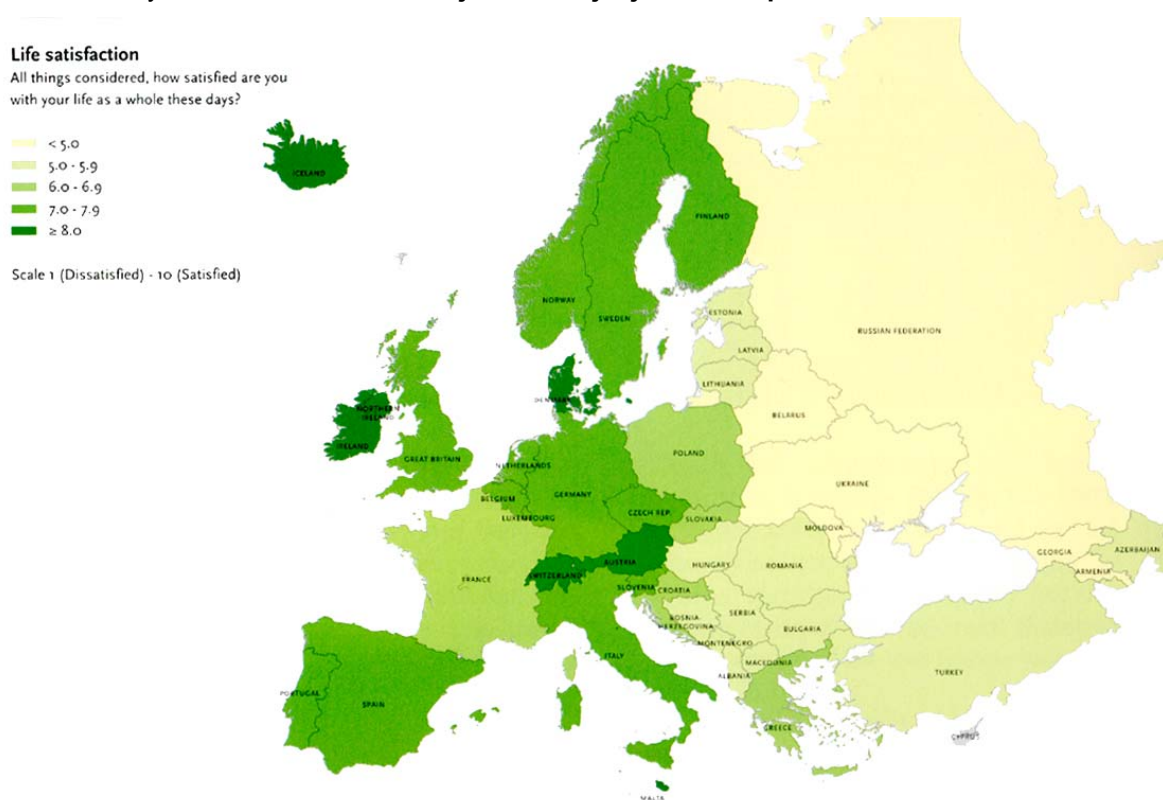
Mejniki med subjektivnim zadovoljstvom z življenjem in srečo je zabrisan. Nekateri ta dva pojma uporabljajo kot sinonima, spet drugi pa med njima postavljajo bolj ali manj jasno ločnico. Sama izhajam iz subjektivnega zadovoljstva z življenjem, ker menim, da sreča predstavlja osebno mnenje o posameznikovem življenju na še bolj intimnem nivoju kot zadovoljstvo, kar pa ni vselej dobro. Ocena sreče² je premalo splošna, v posameznikovo oceno se v večji meri vključujejo bolj ali manj posameznikovi srečni dogodki (npr. zadetek na loteriji, danes sem imel srečo...). Ti dogodki so neki izjemni elementi, ki običajno ne vplivajo toliko na splošno zadovoljstvo kot na trenutno percepcijo. Zadovoljstvo pa ljudje razumejo bolj splošno in ocenjevanje z njim obsega daljše časovno obdobje.

² »Sreča je subjektivna mera posameznikovega zadovoljstva in je mnogo širša, kot jo zna individuum definirati. Sreča med drugim ne izhaja iz dejanskega obnašanja, je sistematično in tesno povezana s splošno manifestacijo zadovoljstva z življenjem« (Argyle 1992: 305) Nadaljuje da ima sreča bol kot sociološke psihološke definicije. Ekstravertirani ljudje so bolj srečni, delno zaradi njihovega uživanja življenja; nevrotičnost pa je v korelaciji z nesrečnostjo. Sreča ima pozitivne učinke na zdravje, prijaznost do drugih in druženje.

4.1 Družbene norme in vrednote

Velik vpliv na zadovoljstvo z življenjem predstavljajo tudi družbene norme. Kultura družbe določa in postavlja nenapisana pravila o tem, kako in kaj je potrebno doseči za zadovoljstvo z življenjem. Zadovoljstvo z življenjem se potemtakem lahko izraziteje razlikuje med narodi. Ekonomsko uspešnejše družbe poskušajo s sodelovanjem z manj ekonomsko razvitimi družbami še bolj ekonomsko prosperirati, obenem pa te družbe vnašajo svoj vpliv o pomembnosti objektivnih kazalcev kvalitete življenja, s čimer lahko vplivajo tudi na percepcijo zadovoljstva z življenjem. Postavlja se vprašanje o razlikah v percepciji zadovoljstva z življenjem v mednarodnem kontekstu. Kakšno je zadovoljstvo z življenjem pa je razvidno iz spodnje slike.

Slika Error! Style not defined..1 Zadovoljstvo z življenjem v Evropi

Vir: Holman in drugi (2005: 116).

Prebivalci bolj razvitih držav zahodne Evrope izražajo večje zadovoljstvo z življenjem, kot prebivalci držav vzhodne Evrope.

Na ekonomske spremembe je močno vplival napredek. Modernizacija je tako vnesla v svet kar nekaj sprememb, ki so vplivale tudi na spremembe z zadovoljstvom z življenjem glede na raziskave Veenhovneove (2005: 482). Modernizacija je oblikovala bolj prikladno (livable) okolje za večino ljudi v razvitih družbah. V teh družbah ljudje živijo dlje, pa tudi zadovoljstvo z življenjem je izraženo na višji stopnji. Lažji dostop do relevantnih dobrin za vsakogar je precej zmanjšal razlike v možnosti dostopa. Modernizacija vključuje individualizacijo in razlike v življenjskih stilih in mnogo teh je oblikovalo večjo raznolikost v strukturi priložnosti. Zmanjšanje stopnje pomanjkanja dobrin je spremenilo prilagodljivost družbene oskrbe za zadovoljevanje potreb prebivalcev. Tradicionalne neenakosti so zmanjšane, družbena lestvica je krajša, družbeni razredi v klasičnem smislu so postali manj pomembni. V družbi se je obenem povečala samozavest, zmanjšala pa se je solidarnost. Kar nekaj socialnih kategorij si je s časom pridobilo več pravic in možnosti (ženske, invalidi, homoseksualci, starejši). Modernizacija pa ni povzročila le zmanjšanja neenakosti, na nekaterih področjih je postala vrzel med narodi in tudi znotraj narodov večja, kot je bila pred tem (npr. digitalni razkorak).

Zadovoljstvo z življenjem se v veliki meri oblikuje glede na socialno omrežje, ki mu posameznik pripada. Urbani deli zahtevajo popolnoma drugačne potrebe kot življenje v ruralnem okolju. Izobrazba in delovno mesto prav tako vplivata na to, kakšne potrebe se bodo pojavile pri posamezniku. Delo na visokih položajih v uspešnih podjetjih bo v posamezniku vzbudilo popolnoma drugačne potrebe kot delo na kmetiji ali za tekočim trakom. Položaj na delovnem mestu ustvarja zadovoljstveno klimo, ki tudi oblikuje želje. Vse to so pomembni zunanji elementi vpliva na individualne notranje želje. Če je njegov pogled na zadovoljstvo zadovoljevanje luksuznih potreb, potem je prag, kjer bo ocenil, da je zadovoljen z življenjem nekoliko višji. Zadovoljstvo je odvisno od referenčnega okolja (mesto bivanja, poklic, izobrazba), ki vpliva na subjektivno mnenje o tem, kaj je potrebno za kakovostno življenje in kaj je potrebno, da bo z življenjem zadovoljen.

Za zadovoljstvo so pomembne tudi vrednote, ki vodijo posameznika v življenju. Posameznik v ospredje postavlja nekatere vrednote, ki so pomembne v njegovem življenju in vplivajo na njegova socialna ravnanja. Družina, zdravje, dom in medosebni odnosi znotraj družin so le nekatere izmed mnogih vrednot, ki vodijo

posameznika skozi življenje in mu navzven dajejo smisel ter osmišljajo njegovo delo in njegov trud za zadovoljevanje njegovih potreb. Posameznik je razpet med individualnimi željami in zahtevami družbe. V nekaterih posameznikih se pojavlja tudi dvom, če je dosegel dovolj v družbi. To je problem sodobnih tekmovalnih družb, kjer je misija vsakega posameznika stremeti k boljšemu: boljše ocene, boljše službe, dobiti več od ostalih itd. Družba in družbene norme so tiste, ki bodo sooblikovale subjektivno mnenje posameznika in od njega zahtevala, da dosega vedno več in prilagaja svoje želje družbenim. Subjektivno mnenje se nikoli ne oblikuje zgolj znotraj vsakega posameznika, vendar skozi nenehno interakcijo med prej omenjenimi zunanji dejavniki. Individualna komponenta zadovoljstva z življenjem ni nikoli samo individualna. Zadovoljstvo je lahko definirano kot prepletanje individualnega ter družbenega nivoja. Družbeni nivo zadovoljstva merimo z indikatorji stanovanje, bivalno okolje, zdravstveno stanje, prehrana, ekonomski standard, socialni resursi, preživljanje prostega časa ter družbena in politična participacija. Oblike zadovoljitve temeljnih potreb so odvisne od posameznikovega dohodka, njegove izobrazbe ter ožjega družbenega okolja, kjer živi. Posameznik bo svoje subjektivno zadovoljstvo z življenjem podal glede na zadovoljstvo z naštetimi indikatorji, k temu pa bo dodal še svoj uspeh glede na referenčno okolje ter izkušnje iz preteklosti.

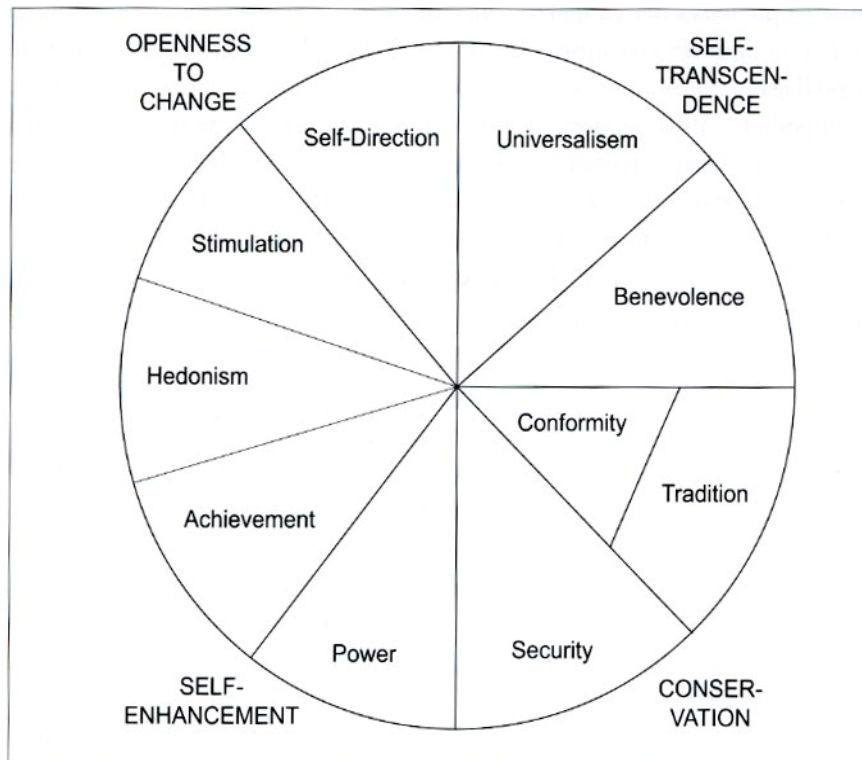
Vrednote v družbi veljajo kot splošna življenjska vodila. Mnogi sociologi trdijo, da so vrednote skupaj z normami bistvene za delovanje človeške družbe; kot neka zapuščina prehajajo iz generacije v generacijo in narekujejo posameznikom, kako v življenju ravnati. Opredeljujejo, kaj je pomembno in kaj ne. Izkušnja neke družbe so se v napisani in nepisani obliki prenesla iz roda v rod in skozi čas so ta pravila postala vrednote. Vsaka družba se na svoj način spopada s problemom, kako preživeti. Posamezniki skozi socializacijo sprejemajo navodila za življenje, ki so jih izkusili že predhodniki. Vrednote so del kulture nekega okolja, obstajajo v podzavesti ljudi in se hkrati oblikujejo v njihovih medosebnih odnosih. Ločimo osebne vrednote, družbene vrednote in splošne vrednote. »Danes o vrednotah ne govorimo več samo kot o nečem, kar je dobro in zaželeno (kakršen je na primer bil pristop filozofije), ali samo kot o vidiku človekovih prepričanj (vidik socialne psihologije), temveč predvsem kot o osrednji motivacijski strukturi, o deklarativni, kognitivno predelani motivacijski usmerjenosti človeka« (Pogačnik 2002: 32). Pomembnost posameznih vrednot se v času nekoliko spreminja. Dejavniki, zakaj se vrednote neke družbe spreminjajo, so

pogosto temeljne družbene spremembe (spremenjeno politično okolje), nove tehnologije, spremenjen družbeni red ipd. V Sloveniji se je taka večja sprememba zgodila pred časom in sicer s tranzicijo oziroma s spremembo političnega sistema. Zgodil se je izrazit družbeni preobrat s preходом iz socializma v kapitalizem.

4.1.1 »Osebnostne« in »družbene« vrednote

Schwartzov (v Kurdija 2004: 117) nabor osebnostnih vrednot je spekter psiholoških pojmov in kategorij, ki na temeljni ravni določajo posameznikove opredelitve do vprašanj, ki se mu zastavljajo pri vsakdanjih problemih. So bolj osebna, navznoter usmerjena in ne toliko socialna vrednotna načela. Njegov model izhaja iz kompleksa štirih osnovnih vrednot: superiornost, odprtost za spremembe, ponižnost in težnja po ohranitvi starega. Te štiri vrednote predstavljajo komponente motivacijskega kroga desetih vrednot, ki izhajajo iz posameznikovega življenja: moč, dosežek, hedonizem, spodbuda, usmerjenost vase, univerzalizem, dobrohotnost, tradicija, prilagodljivost in varnost.

Slika Error! Style not defined..1 Motivacijski krog

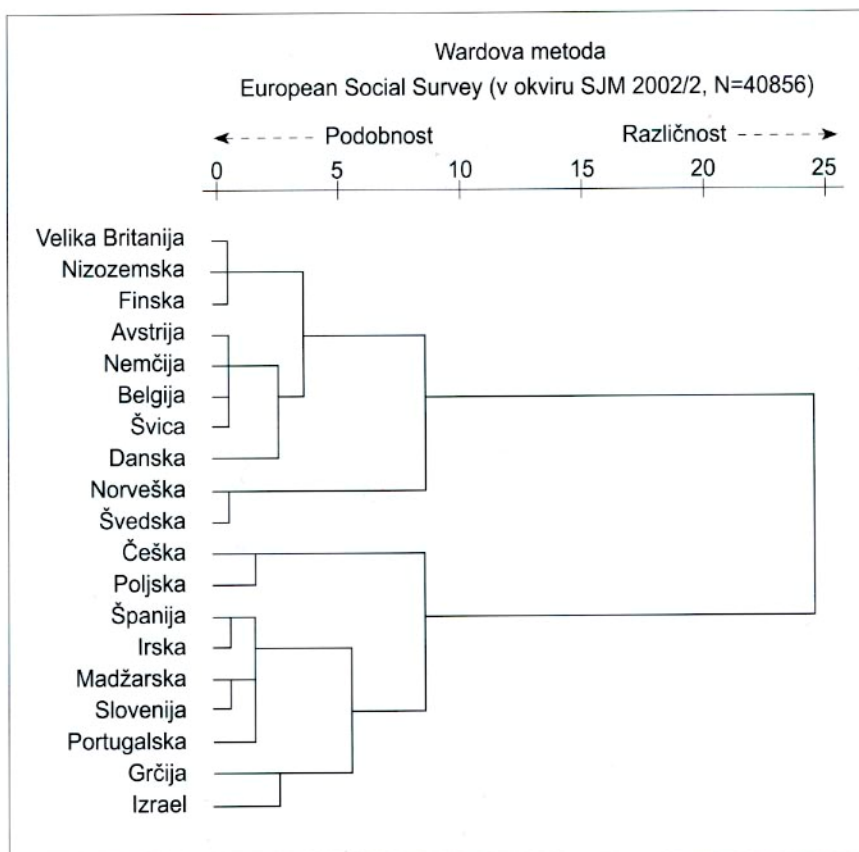

Vir: Kurdija 2004: 118.

Osebnostne vrednote izhajajo tudi iz pomembnosti družine, prijateljev, prostega časa, politike, dela, vere in prostovoljnih organizacij ter društev v posameznikovem življenju.

S hierarhičnim združevanjem v skupine se na primer pokaže (Kurdija 2004), kako se podobne družbe združujejo glede na vrsto vrednot. Očitni sta dve vrednotni paradigmi: v eno sodijo države z višjim bruto domačim proizvodom oziroma kapitalistične države, v drugo pa z nižjim BDP, za katere je značilno, da so v tranziciji.

Slika Error! Style not defined..2 Hierarhično združevanje v skupine

Vir: Kurdija 2004: 119.

V raziskavo Slovensko javno mnenje je vključen tudi nabor pojmov, na katerih se ocenjujejo bolj družbene, navzven usmerjene vrednote. Respondenti izražajo pozitivni oziroma negativni odnos do pojmov: narod, socializem, ukinitvev smrtne kazni, globalizacija, pravica do splava, internet, slovensko domobranstvo, verouk v šolah, sindikalne pravice delavcev, slovenski partizani, enakost med spoloma, majhne socialne razlike, kapitalizem, liberalizem, vračanje premoženja in Evropa.

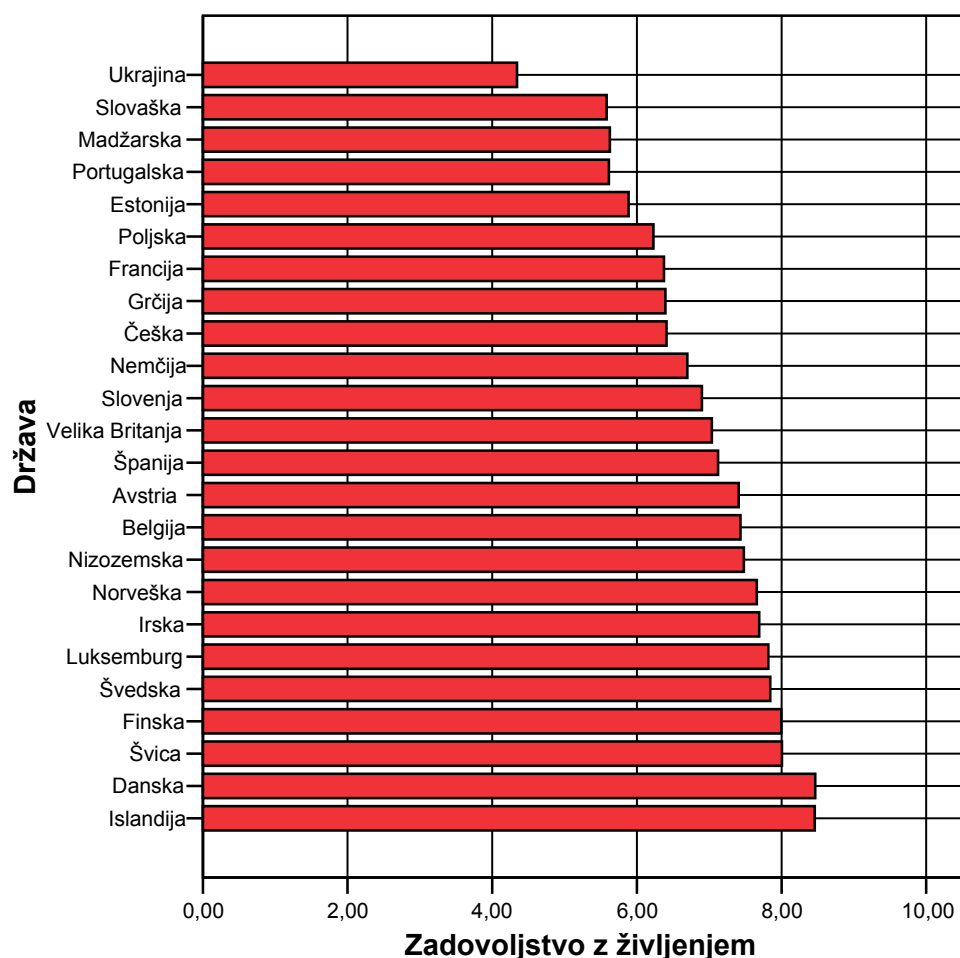
4.2 Družbene in politične spremembe v povezavi z zadovoljstvom (primer Slovenije)

Sprememba, ki se je zgodila na območju Slovenije s spremenjenim političnim režimom, je nenazadnje vplivala tudi na vrednote. Sprememba delovnega časa v večini podjetij, ki je bil prestavljen na kasnejšo uro, zaradi omejevanja sivega trga dela je zelo spremenil navade posameznikov. Omejeni trg izdelkov v socializmu je zamenjal odprti trg. Različni trgovci so svoje prodajalne zapolnili z velikim naborem tako nujnih kot nenujnih dobrin. Postali smo potrošniška družba. Vpliv potrošniškega načina življenja vodi posameznika v svoje kalupe in ga usmerja z oglaševanjem. Posameznik bo ob takem pritisku medijev zelo spremenil svoje tako temeljne kot druge potrebe. Stopnja zadovoljstva se oblikuje glede na intenzivnost pritiska medijev in dovzetnost posameznika na vplivanje medijev. Razmerje med željami in potrebami postaja vedno bolj problematično. Referenčno okolje ustvarja vedno nove želje, ki lahko postanejo tudi potrebe. V medijski družbi je to pomemben element in obstaja, vendar se ga še premalo zavedamo. Slovenija je s tranzicijo postala del sodobnega sveta. Že je moč zaznati vpliv pritiska medijev na življenje v celoti, s tem pa posredno tudi na percepcijo zadovoljstva. Sodobni kapitalizem je ujet v potrošniške navade in gleda samo še na čim večjo ekonomsko uspešnost. To vodilo velja tako za ekonomske subjekte kot posameznike. Že sedaj je mogoče kupiti veliko stvari in prihajamo v čas, ko bo kupljivo skoraj vse, tudi zdravje. Socializem je že v sloganu enotnost in pripadnost nakazoval, da želi v družbo vnesti neko umirjeno in enakovredno življenje. Umetno ustvarjena enakost je omogočala zelo majhne razlike v družbi. Število stanovanj se je prilagajalo potrebam in tudi cene le-teh so bile zelo dosegljive posameznikom. Tako se je v nekaj letih na tem malem območju, na katerem živimo, vse močno spremenilo. Posameznikom so bile ponujene dobrine, ki jih do tedaj niso imeli, ali pa so bile v omejenem obsegu, sedaj v neomejenih količinah in tudi število podjetij se je močno povečalo. Posamezniki so dobili priložnost, da se začnejo ukvarjati z dejavnostjo, ki jih veseli. Fluktuacija delovnih mest se je zelo povečala. Ni več vrednota biti v eni službi celo življenje. Menjavanje delodajalca je danes nekaj zelo običajnega, kar je seveda tudi zelo dobra pozicija za delodajalca, da posameznika kot delojemalca ustrahuje, saj je namreč vsak posameznik zamenljiv. Uspešnost na delovnem mestu in zadovoljstvo z delom, ki ga

posameznik opravlja, je zelo pomembno za splošno zadovoljstvo z življenjem. Dohodek od dela je zelo pomemben del sredstev za možnost zadovoljevanja individualnih potreb. Delež sredstev, ki pa pri tem ostane na razpolago, je pomemben vir za zadovoljevanje ne nujnih človekovih potreb.

Vse te spremembe so tudi del slovenske družbe. Pri tem se postavlja vprašanje, v kakšni meri so ljudje zadovoljni, če jih primerjamo z drugimi evropskimi narodi. V osnovnem izhodišču bi lahko sklepali, da ljudje v Sloveniji kot tranzicijski deželi ne bodo izkazovali stopnje zadovoljstva bolj razvitih držav. Pričakovali bi nižjo stopnjo kot je ta v povprečju zahodno evropskih držav, po drugi strani pa Slovenija ni bila nikoli po mnogih svojih značilnostih vzhodno evropska dežela (Romunija, Poljska...). S tega vidika bi pričakovali višjo stopnjo zadovoljstva kot pa je izraženo v teh tipičnih vzhodno evropskih deželah, kar lahko vidimo na spodnji sliki.

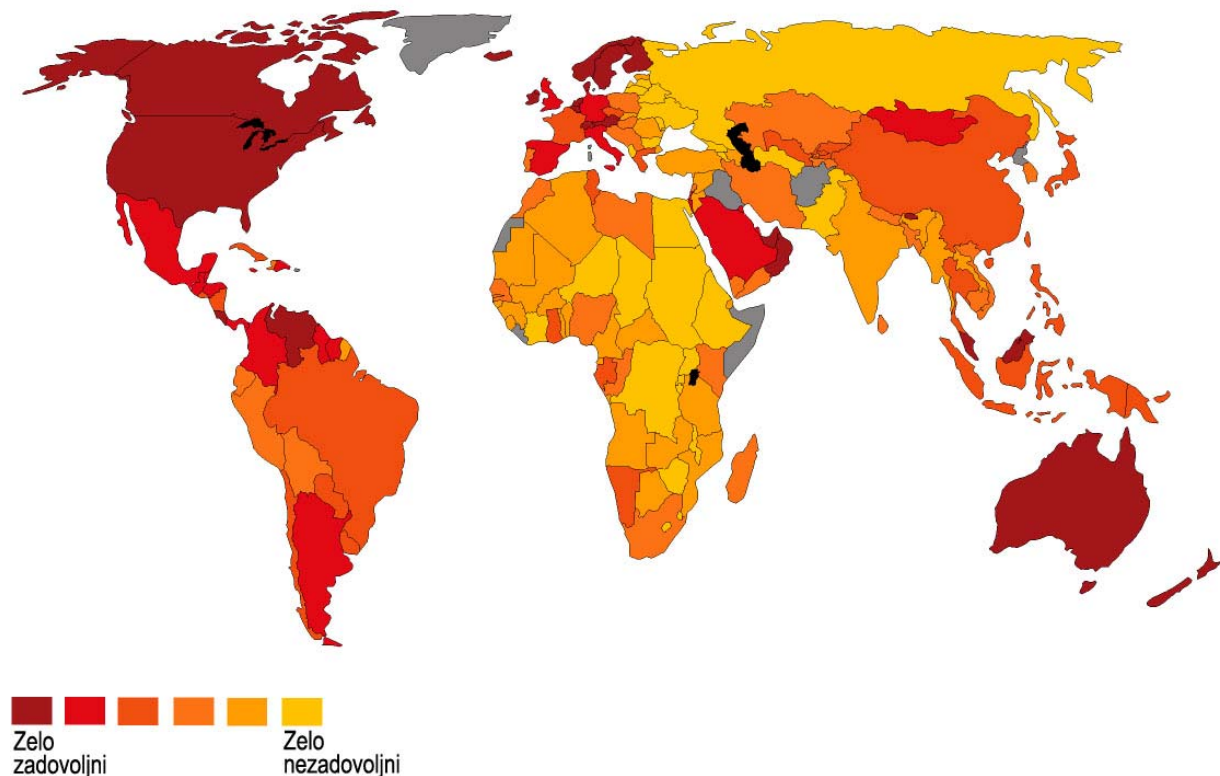
Slika Error! Style not defined..1 Stopnja zadovoljstva z življenjem v Evropi (na lestvici od 0 do 10)

Vir: European Social Survey 2002.

Slovenija je glede na zadovoljstvo z življenjem v Evropi s stopnjo zadovoljstva 6,9 v vmesnem prostoru med tipičnimi tranzicijskimi državami vzhodne Evrope in delom zahodnoevropskih držav, kjer je zadovoljstva izraženo na višji stopnji. Tranzicija v Sloveniji hitrejša in pogojno rečeno tudi uspešnejša od ostalih držav v tranziciji. Kakšno pa je zadovoljstvo v svetovnem merilu pa se vidi na spodnji sliki.

Slika Error! Style not defined..2 Zemljevid subjektivnega zadovoljstva z življenjem

Vir: White 2007.

Zemljevid subjektivnega zadovoljstva z življenjem je sestavil psiholog Adrian G. White. Uporabil je baze z različnimi sekundarnimi podatki. Glede na zemljevid so ljudje z najvišjim subjektivnim zadovoljstvom v Avstraliji, ZDA, Venezueli, v Evropi so to prebivalci skandinavskega polotoka ter v Avstriji in Belgiji. Najmanj srečni pa so prebivalci manj razvitih držav in držav v razvoju. Slovenija in vse ostale republike bivše Jugoslavije so prikazane skupaj; podatki sicer prikazujejo vsako državo ločeno, vendar so razlike tako majhne, da skupaj padejo v isti razred nekega povprečnega subjektivnega zadovoljstva z življenjem.

5. Subjektiviteta in njen vpliv na zaznavanje zadovoljstva

Več kot je pozitivnih želja in možnosti zadovoljevanja, večje bo splošno zadovoljstvo z življenjem. Splošno oceno zadovoljstva z življenjem bomo podali tudi na podlagi preteklih izkušenj. Življenjska kronologija je zgodba iz serije odločitev posameznika in so elementi njegove biografije, ki so lahko uspešni ali ne. Iz poteka človekove biografije se oblikujejo tudi nekatere posameznikove poteze. Osebnostne poteze lahko izrazito vplivajo na oceno posameznikovega zadovoljstva. »Idiosinkrazija je posameznikova zasebna občutljivost in poseben način reagiranja in odzivanja na dogajanja v okolju« (Južnič 1993: 113).

Vsak posameznik na svoj edinstven način dojema svet okoli sebe. Individualen pogled na družbo in okolico ga vodi skozi procese vedenja in odločanja v vsakdanjem življenju. Označuje zavestno celostno samooceno življenja in raven občutkov, ki se nanašajo na razliko med elementi zadovoljstva in nezadovoljstva. Njegova ocena je rezultat psihosocialnega in psihičnega kontinuuma med dobrimi in slabimi elementi posameznikovega življenja. Posameznika socializacija oblikuje in s tem poveča ali zmanjša njegove potrebe, prav tako pa se skozi njegovo odraščanje spreminja kriterij zadovoljstva. Oblikuje se psihosocialni profil. Individualni značaj je rezultat družbene okolice in družbenih vplivov, ki jih je posameznik deležen skozi življenje. Referenčno okolje staršev, vzgojno-varstvenih zavodov, prijateljev, društev in zaposlitev vpliva na posameznikovo socializacijo. Ena izmed definicij je hedonistična, ki trdi, da je kvaliteta življenja odvisna od funkcije, koliko zadovoljstva in koliko nezadovoljstva življenje vsebuje. Oblikujejo se tipični nacionalni kriteriji zadovoljstva.

Bostic in Ptacek (2001: 356) navajata tri spremenljivke, ki pojasnjujejo subjektivno zadovoljstvo z življenjem:

1. subjektivnost po naravi, ali kot pravi Markus Aurelius »nihče ni srečen, če sam ne misli tako« (Bostic in Ptacek 2001: 356),
2. subjektivno zadovoljstvo z življenjem bolj kot odsotnost negativnih vplivov prisotnost pozitivnih vplivov,
3. poleg vključevanja pozitivnih in negativnih vplivov je pomembno vključiti tudi indeks zadovoljstva z življenjem (life satisfaction), ki potrjuje dopolnilno trditev o posameznikovih ocenah o življenju po različnih dimenzijah.

Antropološka in psihološka definicija subjektivitete navajata, da je »subjektivnost zapopadek tistega, kar sodi k subjektu, je lastnost subjektivnega, torej tistega, kar izhaja iz osebe posameznika« (Južnič 1993: 113) »daje našemu doživljanju in ravnanju določen pomen in vrednost, ki je ne moremo pripisovati npr. obstoju predmetov in stvari, a tudi na življenju drugih bitij, ki nimajo razvitega samozavedanja« (Musek 1993: 35).

Vsak človek je zgodba zase. Ne obstajajo zgodbe zase in doživljanje samega sebe kot neodvisnega od vplivov družbe. Kot sem že omenila, je posameznikov značaj rezultat družbenih vplivov. »Subjektivnost je ravnanje in presojanje, vrednotenje in vedenje, ki se ravna po osebnih nagnjenjih in interesih« (Južnič 1993: 113). Glede na izkušnje v preteklosti, se odloča in ravna pri vseh dejanjih, »je avtonomni izvor svojega lastnega ravnanja in samega sebe, tudi doživlja ga kot takega, tj. kot nosilca, kot izvor in kot pobudnika lastne dejavnosti. Njegova osebnost ne deluje le kot učinek nečesa drugega (npr. zunanjih dražljajev), temveč tudi »iz sebe« in »za sebe« (Musek 1993: 34). Samozavedanje individuuma po drugi strani brani, da bi docela nevtralnno in predmetno obravnaval druge. Musek nadaljuje, da v njegovi subjektivni razsežnosti moremo videti vir človekovega dostojanstva in dostojanstva medčloveških odnosov; k sreči je ta vir integriran del osebnostne stvarnosti in ga ni mogoče niti zlahka niti trajneje izkoreniniti. Osebni odnos, ki ga ima do družbe se bo razlikoval od družbenega. »Individualnost omogoča posamezniku, da vtisne nezamenljivo osebno noto socialnemu delovanju« (Ule 2000: 476). Pogled na probleme oblikuje v svoji zavesti in tako na dogajanja gleda s svoje plati. Njegova

socialna identiteta je, kot navaja Uletova, produkt medosebnih primerjav med pomembnimi drugimi in zavest o sebi lahko gradi na refleksiji odnosa med osebno in socialno identiteto, ne pa zgolj na eni od obeh. Identiteta je sestavljena iz dveh dimenzij: individualne in družbene. Uletova jih predstavi v shemi:

Tabela Error! Style not defined..1 Identiteta

socialna identiteta		osebna identiteta	
skupinska identiteta	identiteta vlog	telesna identiteta	jaz sem
pomembni Mi, Vi, Oni	pomembni drugi (ti, on)	elementarno telo	egocentrizem
posplošeni Mi, Vi, Oni	posplošeni drugi (ti, on)	posplošeno telo	individualnost
univerzalni Mi, Vi, Oni	univerzalni drugi (ti, on)	sociokultuno telo	biografija

Vir: Ule 2000: 478.

Socialna identiteta je sestav ponotranjenih učinkov pomembnih drugih, posplošenega drugega kot zavedanje socialnih vlog posameznika v različnih situacijah in univerzalnega drugega, ki predstavlja zavest posameznika o svoji pripadnosti človeštvu, osnovnim načelom humanosti, določeni civilizaciji in kulturi. Osebna identiteta pa je skupek posameznikovega zavedanja in pripadanja lastnemu telesu, njegovega zavedanja telesa v odnosu do drugih ter včlenjenost telesa v družbeni svet, na katerem gradi svojo biografijo (Ule 2000: 487-490).

Možnosti individualizacije v smislu uveljavljanja subjektivnosti in osebne identitete so odvisne od družbe, v kateri posameznik živi. Družbe se močno razlikujejo v dovoljevanju večje ali manjše individualizacije svojim članom. Individualizacija je mnogokrat odvisna od družbenega položaja, statusa v družbi in družbenih vlog. »V izrazito hierarhično urejenih družbah je ta možnost večja proti vrhu družbene lestvice in manjša proti njenemu dnu« (Južnič 1993: 113). Individualizacija je težnja posameznika po individualnem življenjskem slogu, samostojnem odločanju o pomembnih korakih v njegovem življenju (izobrazbi, delovnem mestu, kraju bivanja, načinu življenja), sam pa tudi želi izbirati ljudi, ki ga bodo obkrožali in mu nudili socialno oporo (nuklearna družina, prijatelji). Je proces moderne družbe. Posamezniki želimo pobegniti iz spon družbe. Za tradicionalne družbe je značilna vpetost v religijo, družino ipd., z modernizacijo pa so tradicionalne vezi razpadle.

Danes je mnogo različnih družb. Tehnološko je dopustno, da so lahko posamezniki med seboj povezani. Ljudje bežijo iz spon tradicionalne družbe.

Durkheimovo delitev na predindustrijsko in industrijsko družbo in oblike solidarnosti, ki pripadajo določeni družbi, lahko preslikamo tudi v čas socializma in kapitalizma. Značilnosti mehanske solidarnosti so potrebne za obstoj političnega sistema, ki zagovarja enotnost v družbi. Kapitalizem je usmerjen v poslovno uspešnost podjetij. Podjetja tako v želji znižati stroške svoje panoge organizirajo decentralizirano in zelo panožno usmerjeno dejavnost. Za uspeh take družbene enote je potrebna organska solidarnost. Mehanske družbe oziroma družbe, za katere je značilna mehanska solidarnost, so oblika tradicionalnih družb. Razlik v omenjenih družbah je zelo malo, člani so si med seboj podobni, značilna pa je uniformiranost. Durkheim trdi da: »solidarnost, ki izvira iz podobnosti, doseže višek, ko kolektivna zavest popolnoma obda našo celotno zavest in v vseh točkah z njo sovпада. Vendar je v tem trenutku naša individualnost enaka ničli« (Haralambos 1998: 192). Za člane družb, ki temeljijo na mehanski solidarnosti, je značilno, da so videti, kot bi bili narejeni po istem modelu. Organske družbe oziroma družbe, za katere je značilna organska solidarnost, ne temeljijo na podobnosti med člani. Durkheimova industrijska družba temelji na razlikah. Posamezniki se morajo v takih družbah specializirati za določene vloge in postati strokovnjaki na določenem področju. Strokovnjaki različnih področij se nato združijo in le združeni skupaj lahko vzdržujejo družbene enote. Različne dejavnosti pa se prav tako med seboj dopolnjujejo in vzdržujejo družbo ter njen sistem. Specializacija zahteva sodelovanje. Odvisnost članov določene družbe zahteva določena verbalna in napisana pravila. Norme in vrednote so okvir za sodelovanje.

Posamezniki svojo identiteto razvijejo na različnih področjih, najpogosteje v poklicu, pri poslovni uspešnosti, politični pripadnosti, pripadnosti pri različnih organizacijah itn. Mead je v identiteti oziroma socialnem jazu ločil tri osnovne sestavine (Mead v Ule 2000: 49):

- **mene** (Me) kot socialno identiteto, ki je ponotranjeno in posplošeno stališče drugih od posameznika.
- **jaz** (I) kot osebno identiteto oziroma biopsihološki izvor spontanih in nezavednih dejavnosti posameznika, je posameznikov kreativni jaz, ki mu daje občutek radosti, individualnosti itn.
- **refleksivno mišljenje** (Mind) predstavlja refleksijo posameznika o odnosih med »jazom« in »menoj«, posameznik lahko miselno nadzoruje svoj položaj in svojo vlogo v družbi, saj refleksivno mišljenje omogoča posamezniku, da se izogiba konformizmu, referenčnim skupinam in prilagajanju avtoritetam ter hkrati arhaičnemu uporju zoper družbo in avtoritete.

»Osebnost je organizirana celota (struktura) relativno stalnih lastnosti (potez), ki se dinamično razvijajo iz vzgojenih dispozicij individua v interakciji z življenjskim okoljem (naravnim, družbenim in kulturnim)« (Južnič 1993: 114).

Landecker (1951) razlikuje štiri tipe integracij:

- integracija med kulturnimi standardi, ki jo imenuje **kulturna integracija** in je merjena na lestvici od ekstremne doslednosti do visoke stopnje nedoslednost med standardi znotraj ene kulture.
- integracija med kulturnimi standardi in obnašanjem ljudi, imenovana **normativna integracija**, ki predstavlja stopnjo, do katere standardi skupine konstituirajo efektivne norme obnašanja članov.
- integracija med ljudmi pa je sestavljena iz:
 - **komunikacijske integracije**, ki razporeja komunikacijo skozi skupino za premagovanje ovir v komunikaciji znotraj skupine in
 - **funkcionalne integracije** oziroma stopnje, do katere naloge, ki jih opravljajo člani družbe, osnuje vzajemno odvisnost.

Uletova piše o identiteti kot okvirju

za samoprepoznavanje socialne enote kot identične v času in prostoru. Omogoča jezikovno nanašanje posameznika ali kake druge socialne enote na samega sebe. Identiteta je minimalna socialna institucija, ki definira subjekt za kompetentnega socialnega akterja. Omogoča socialno prepoznavanje posameznika ali kake druge socialne enote kot identične skozi različne socialne situacije. Je presečišče individualnega in družbenega, subjektivnega in objektivnega v in na subjektu. Identiteta postane tako socialni označevalec osebe ali socialne enote (Ule 2000: 322).

Osebna identiteta je sestavljena iz avtoidentifikacije (identiteta, ki jo posameznik pripiše samemu sebi, katera meni, da mu pripada) in identifikacije, ki je posamezniku določena (prisodi ali določi jo družba; je priznana, lahko celo vsiljena skozi položaje, ugled, pravice, dolžnosti) (Južnič 1993). Posamezniku daje zavedanje o samem sebi, o svojem bistvu in je ključna za identifikacijo z določeno družbeno skupino. Vsak individuum ima več identitet, ki se prepletajo, potekajo vzporedno ali so celo v konfliktu. Temelji identitete se oblikujejo v procesu socializacije, ta pa se gradi postopoma; je precej nedovzetna za spremembe, saj predstavlja neko notranje bistvo, na katerega je nanizana naša osebnost. Spreminjanje identitete posameznika je dolgotrajen in zapleten postopek, povezan z resocializacijo v temu namenjenih institucijah (zapor, psihiatrične bolnišnice), kljub dolgotrajnosti pa ni vedno uspešen proces. Mlinar (1994: 136) trdi, da sta »*glavni merili, ki opredeljujeta vsako identiteto diferenciacija in kontinuiteta.*« Lastna identiteta je del našega zavedanja, pomaga nam ločevati se od drugih ter oblikovati osebnostne predstave o nas samih.

»Človek doživlja samega sebe kot nekaj vrednega, kot vrednoto, ki daleč presega izključni smisel biološke težnje po samoohranitvi. Človek želi biti osebnost, in če to še ni, teži k temu, da bi osebnost postal, in če že je osebnost v pravem pomenu besede, želi to tudi ostati« (Musek 1977: 12). Posameznikova osebnost je navznoter razčlenjena strukturirana celota (Musek 1977: 110). Predstavljala naj bi »posplošen in osredotočen nevropsihični sistem (ki je značilen za posameznika) in ki je usposobljen, da funkcionalno izenači številne dražljaje in da omogoči ter usmerja potek in obliko ustaljenih načinov ravnanja in izražanja« (Allport v Musek 1977: 114).

»Sestavnost, strukturiranost osebnosti se dopolnjuje z njeno integriranostjo in celovitostjo. Vsakdo doživlja samega sebe kot nekaj enotnega, celovitega in ne le to, posamezniki tudi navzven delujejo kot celota« (Musek 1977: 49). Aspektično pojmovanje osebnostne strukture, kot jo predstavlja Musek (1977: 326–327), je skupek vidikov, s katerih lahko gledamo na osebnost in po katerih se posamezniki razlikujejo:

- potrebe,
- interesi,
- stališča,
- temperament,
- sposobnosti,
- fiziologija,
- morfologija.

Nekateri vidiki so seveda pomembnejši od drugih, npr. moralni vidiki, vidiki sposobnosti, vidiki potreb in ciljev našega ravnanja. Posameznik ima na voljo možnost izbire, kako živeti in kako najkvalitetnejše preživeti čas. Zadovoljstvo z življenjem je odvisno od posameznika in individualizacije. Individualizacija povečuje množico in kvaliteto opcij, možnosti in alternativ, ki so na voljo posameznikom v določenih situacijah. Obenem pa zmanjšuje obseg in moč »ligatur«, med- in nadosebnih povezav in zavezanosti posameznikov tem povezavam (Dahrendorf v Ule 2002). »Osebnost je dinamična organizacija tistih psihofizičnih sistemov pri posamezniku, ki določajo značilne oblike njegovega prilagajanja okolju« (Allport v Musek 1977: 53).

»Posameznik teži k ciljem, idealom in vrednotam, ki osmišljajo njegovo življenje. Izguba takih ciljev in vrednot povzroča frustracijo čisto posebne vrste, občutje življenjske oziroma bivanjske praznine («eksistencialni vakuum»), nesmiselnost življenja, kar vse skupaj spremlja tipična življenjska tesnoba« (Musek 1977: 13). Po Jungu pa imamo štiri funkcionalne tipe osebnosti:

- čutni,
- miselni,
- čustveni,
- intuitivni.

Posamezniki se med seboj ne razlikujejo le glede na izraženost posameznih duševnih funkcij, pomembnejša je njihova usmerjenost. Duševna energija se lahko v načelu usmerja ali pretežno navzven, k predmetom stvarnega sveta oziroma okolja, ali pa navznoter, v lastni subjektivni svet, k samemu sebi (Musek 1977: 360). Introvertirani so tisti posamezniki, katerih duševna usmerjenost je navznoter. Njihov svet je umaknjen v njih same in se bodo okolici le težko odprli. Tudi vključenost v družbo je pri njih manjša oziroma težja, njihov svet pa zelo subjektiven. Ekstravertirani ljudje so zelo odprte narave, vpliv zunanjega sveta na njihovo življenje je zelo pomembno. V veliki meri so odvisni od okolice, zunanjemu svetu so se pripravljene celo podrediti.

Na poti h končnemu (nikoli povsem doseženemu) cilju usmerjajo posameznikov razvoj številni vmesni smotri, ki izpolnjujejo življenjski program ali življenjski plan, celostno naravnost posameznika k življenjskim smotrom. Izpolnjevanje življenjskega plana poteka po določenih strateških načelih, ki jih je Adler imenoval vodilne linije. Načine izpolnjevanja smotrov pa so od človeka do človeka različni in tvorijo posameznikov individualni življenjski stil. Življenjski stil je seveda »ukrojen« na podlagi ciljev, smotrov in vrednot, ki jih posameznik ima, na podlagi njegovega življenjskega nazora (Musek 1977: 365).

Življenjski stil pa je odvisen od pogojev, ki jih posameznik ima. Če bodo pogoji dovoljevali, bo posameznik dosegel svoj cilj, ideale in vrednote, ki jih zapoveduje referenčno okolje. Kot sem že pisala, Veenhovnova v priložnostni teoriji opisuje zadovoljstvo kot emocionalno oceno življenja posameznika. Oceno le-tega bodo ljudje spreminjali glede na življenjske pogoje, ki različno ustrezajo njihovim potrebam

in sposobnostim, skladnim z njihovo osebno identiteto. Njihovo zadovoljstvo bo večje, ko bo več pogojev ustrezalo njihovim potrebam.

6. Metodologija in rezultati analize

6.1 Sekundarna analiza

Za preverjanje domneve, da je vpliv na subjektivno zaznavo zadovoljstva z življenjem neodvisen od družbenega, sem uporabila sekundarno analizo. Sekundarna analiza je bila izvedena na podatkih, ki jih je za primarne raziskave Slovensko javno mnenje in Evropska raziskava vrednot zbral Center za raziskavo javnega mnenja in medijskih komunikacij. Namen ni medčasovna primerjava, temveč želim na zelo kvalitetni raziskavi in reprezentativnem vzorcu analizirati vprašanje zadovoljstva z življenjem ljudi. Analiza bo izvedena na raziskavi SJM 2002/2.

Vzorec raziskave, izvedene v letu 2002, vključuje 1519 respondentov. Raziskava je del longitudinalne raziskave Evropska raziskava vrednot. Leto 2002/2 sem izbrala zaradi določenih spremenljivk, ki jih v kasnejših dosegljivih podatkih še niso ponovno preverjali. Podatki so izbrani z namenom primerjave v različnih časovnih obdobjih na enakem vzorcu. Taka longitudinalna raziskava bo pokazala mnogo boljše rezultate, kot bi jih lahko dosegli s podobno raziskavo, ki bi sicer bila izvedena samo v namen te naloge.

Za obdelavo podatkov sem uporabila programsko orodje SPSS, s katerim sem izvedla analizo povprečij in linearno regresijo, ti dve analizi sta najprimernejši za primerjavo čiste 11 stopenjske lestvice z drugimi indikatorji. Najprej sem preverila povezanost zadovoljstva z zunanjimi in notranjimi dejavniki. Zunanje dejavnike ločim na materialne (gospodarstvo) in nematerialne (politika, društva itd.). Notranji dejavniki pa so individualne narave, opisujejo na eni strani posameznikov družbeni položaj: dohodek in izobrazbo, na drugi strani pa je posameznikovo zadovoljstvo, verska opredeljenost, prosti čas ipd.

6.1.1 Indikatorji iz raziskave Slovensko javno mnenje 2002/2

Iz raziskave Slovensko javno mnenje sem izbrala nekatere spremenljivke (glej prilogo A) na katerih sem preverjala povezanost z zadovoljstvom z življenjem.

Spremenljivke na lestvici pomembnosti prijateljev, prostega časa, dela, vere, politike in prostovoljnih organizacij ter društev od 0 do 10 sem rekodirala v stopnje sploh ni pomembno (0, 1, 2, 3), srednje pomembno (4, 5, 6) in zelo pomembno (7, 8, 9, 10).

Schwartzov nabor vrednot na lestvici od 1 (zelo podoben/podobna mi je) do 6 (sploh mi ni podoben/podobna) pa sem trditve združila v pripadajoče vrednote:

- dobrohotnost (sestavljena iz trditev L in R),
- univerzalizem (sestavljena iz trditev C, H in S),
- usmerjenost vase (sestavljena iz trditev A in K),
- spodbuda (sestavljena iz trditev F in O),
- hedonizem (sestavljena iz trditev J in U),
- dosežek (sestavljena iz trditev M in D),
- moč (sestavljena iz trditev B in Q),
- varnost (sestavljena iz trditev E in N),
- prilagodljivost (sestavljena iz trditev G in P),
- tradicija (sestavljena iz trditev T in I).

Indeks družbeno zaupanje je sestavljen iz spremenljivk

- Če govorimo na splošno, ali bi rekli, da večini ljudi lahko zaupamo, ali menite, da je treba biti z ljudmi zelo previden?
- Ali menite, da bi vas večina ljudi skušala izkoristiti, če bi za to dobila priložnost, ali pa bi večina skušala ravnati pošteno?
- Kaj bi rekli, ali so ljudje večinoma pripravljeni pomagati drugim ali pa večinoma gledajo predvsem nase?

Indeks zaupanje v sistem je sestavljen iz spremenljivk:

Prosim da s pomočjo lestvice od 0-10 ocenite, koliko vi osebno zaupate vsaki od naslednjih ustanov: državnemu zboru, pravnemu sistemu, policiji in politikom.

6.2 Rezultati sekundarne analize

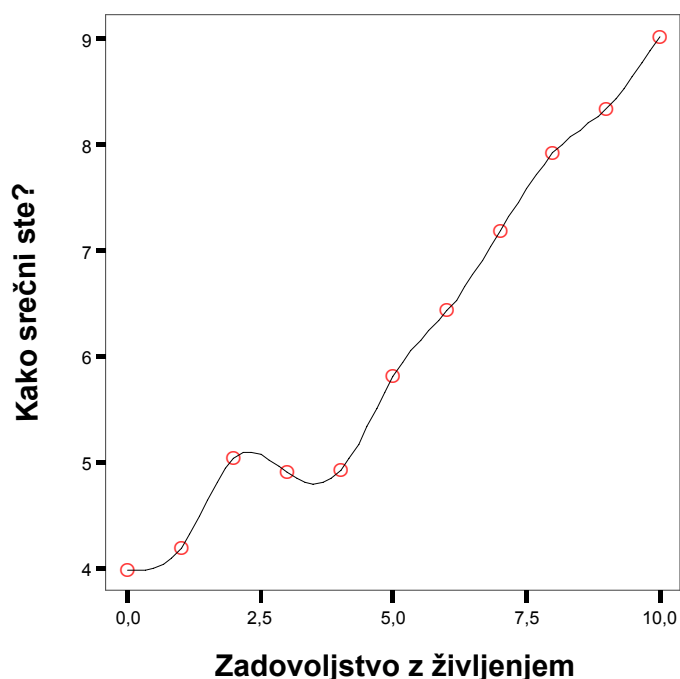
»Boljše objektivne priložnosti so izražene v večjem subjektivnem zadovoljstvu«
(Veenhoven 1996: 1).

6.2.1 Povezanost zadovoljstva z življenjem s srečo

Tabela Error! Style not defined..1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in srečo

		Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem * Kako srečni ste?	Med skupinami (združen)	3671,550	10	367,155	114,672	,000
	V skupinah	4729,040	1477	3,202		
	Total	8400,591	1487			

Slika Error! Style not defined..1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in srečo

Spremenljivki zadovoljstvo z življenjem in sreča sta statistično značilno povezani. Signifikanca je manjša od 0.05 in vrednost F je zelo visoka, kar pomeni, da je povezanost zelo močna.

6.2.2 Povezanost zadovoljstva z življenjem glede na socialne kategorije

Slika Error! Style not defined..1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in starostnimi razredi

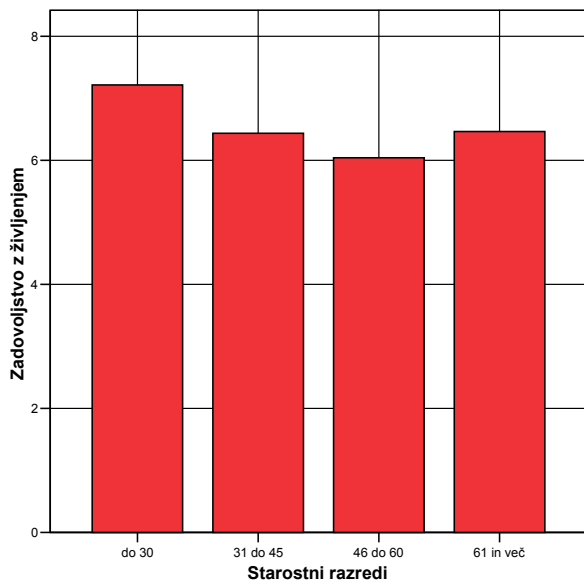

Tabela Error! Style not defined..1 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na starostne razrede

Report

b29 zadovoljstvo z življenjem

Starostni razredi	Povprečje	N	Standardni odklon
do 30	7,21	419	2,151
31 do 45	6,44	393	2,347
46 do 60	6,04	359	2,545
nad 61	6,46	326	2,344
Total	6,57	1497	2,381

Tabela Error! Style not defined..2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in starostnimi razredi

ANOVA Table

			Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem * Starostni razredi	Med skupinami (združen)		285,205	3	95,068	17,316	,000
	V skupinah		8196,695	1493	5,490		
	Total		8481,900	1496			

Zadovoljstvo z življenjem je največje v skupini ljudi, starih do 30 let, najmanjše pa v skupini stari od 46 do 60 let. Razlike med skupinami so statistično značilno različne, kar nakazuje vrednost signifikance 0,000.

Slika Error! Style not defined..2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in spolom

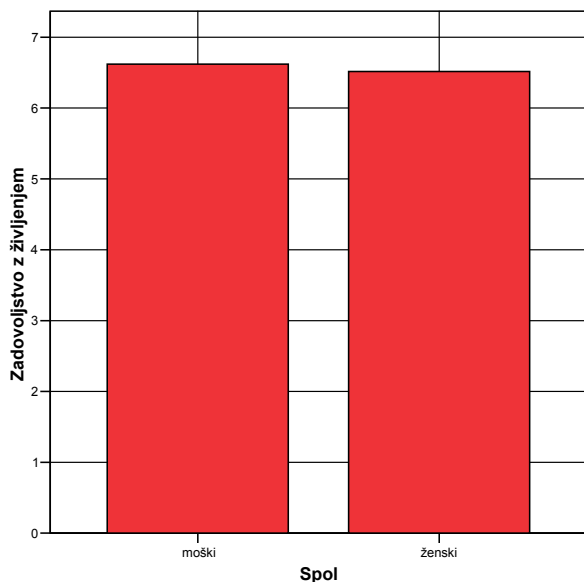

Tabela Error! Style not defined..3 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na spol

b29 zadovoljstvo z življenjem

Spol	Povprečje	N	Standardni odklon
moški	6,62	713	2,227
ženski	6,52	783	2,514
Total	6,57	1496	2,382

Tabela Error! Style not defined..4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in spolom

ANOVA Table

		Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem * Spol	Med skupinami (Combined)	4,142	1	4,142	,730	,393
	V skupinah	8475,306	1494	5,673		
	Total	8479,449	1495			

Spol posameznika nima večjega vpliva na zadovoljstvo z življenjem. Povprečje zadovoljstva je med skupinama zelo podobno. Sicer se nakazuje, da so moški malenkost bolj zadovoljni z življenjem kot ženske, vendar razlika ni statistično značilno različna.

Slika Error! Style not defined..3 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in mesečnim neto dohodkom gospodinjstva

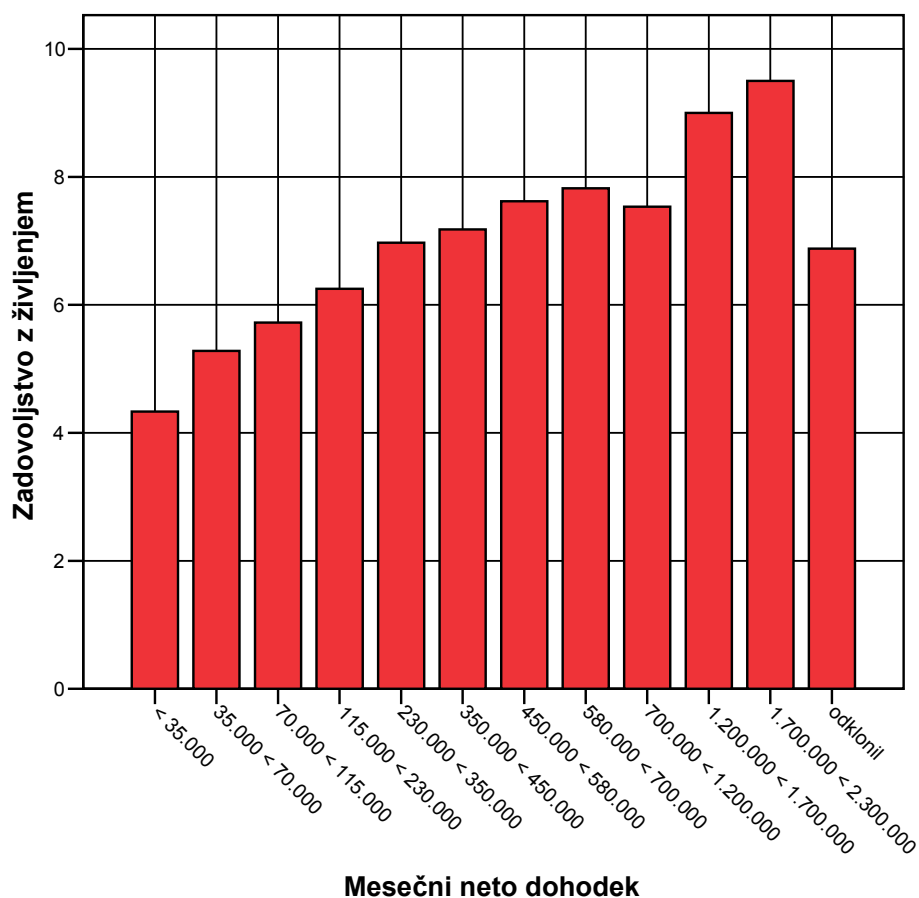

Tabela Error! Style not defined..5 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na mesečnim neto dohodek gospodinjstva

b29 zadovoljstvo z življenjem

Mesečni neto dohodek	Povprečje	N	Standardni odklon
manj kot 35.000	4,33	9	3,122
od 35.000 do manj kot 70.000	5,28	68	2,591
od 70.000 do manj kot 115.000	5,72	216	2,648
od 115.000 do manj kot 230.000	6,25	393	2,302
od 230.000 do manj kot 350.000	6,97	287	2,247
od 350.000 do manj kot 450.000	7,18	140	1,723
od 450.000 do manj kot 580.000	7,62	76	1,600
od 580.000 do manj kot 700.000	7,82	28	1,416
od 700.000 do manj kot 1.200.000	7,53	15	2,356
od 1.200.000 do manj kot 1.700.000	9,00	1	.
od 1.700.000 do manj kot 2.300.000	9,50	2	,707
odklonil odgovor	6,88	147	2,575
Total	6,55	1382	2,390

Tabela Error! Style not defined..6 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in mesečnim neto dohodkom gospodinjstva

ANOVA Table

			Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem	Med skupinami	(združen)	629,658	11	57,242	10,800	,000
* Mesečni neto dohodek	V skupinah		7260,970	1370	5,300		
	Total		7890,628	1381			

Zadovoljstvo z življenjem narašča z večjim neto dohodkom posameznikovega gospodinjstva. Tisti z večjimi dohodki izkazujejo večje zadovoljstvo z življenjem kot tisti, ki imajo nižje dohodke. Kar je do neke mere pričakovano, kljub moji izhodiščni tezi, da materialni pogoji niso ključni pojasnjevalci zadovoljstva z življenjem. V Sloveniji so materialni pogoji še vedno veliki pojasnjevalci, nikoli pa nisem trdila da so družbeno – ekonomski kriteriji relevantni. Razlike v zadovoljstvu z življenjem so med skupinami po dohodku statistično značilno različne.

Slika Error! Style not defined..4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in izobrazbo

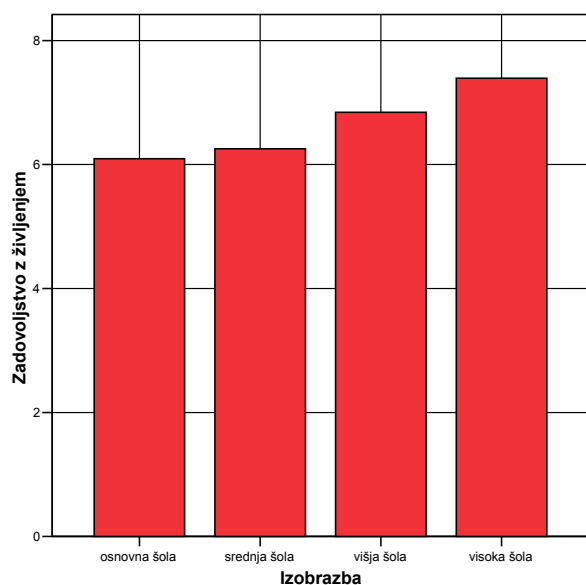

Tabela Error! Style not defined..7 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na izobrazbo

b29 zadovoljstvo z življenjem

Izobrazba	Povprečje	N	Standardni odklon
Osnovna šola	6,09	445	2,562
Srednja šola	6,25	353	2,518
Višja šola	6,84	468	2,180
Visoka šola	7,39	222	1,809
Total	6,56	1488	2,378

Tabela Error! Style not defined..8 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in izobrazbo

ANOVA Table

		Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem *	Med skupinami (združen)	320,703	3	106,901	19,615	,000
	V skupinah	8087,608	1484	5,450		
	Total	8408,312	1487			

Splošno mnenje je: »Relativno bogati naj bi imeli boljše življenjske možnosti kot revni in dobro izobraženi naj bi imeli prednost pred slabše izobraženimi. Pojmovano je da imajo mlajši boljše možnosti kot starejši in moški uživajo boljše možnosti kot ženske« (Veenhoven 1996: 1). Za analizo lahko to trditev delno potrdim, dohodek, izobrazba in starost vplivajo na zadovoljstvom z življenjem, medtem ko povezanost med spolom in zadovoljstvom z življenjem v Sloveniji ni statistično značilna.

6.2.3 Povezanost zadovoljstva z življenjem z nekaterimi »zunanji« dejavniki

Slika Error! Style not defined..1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostovoljnih organizacij, društev

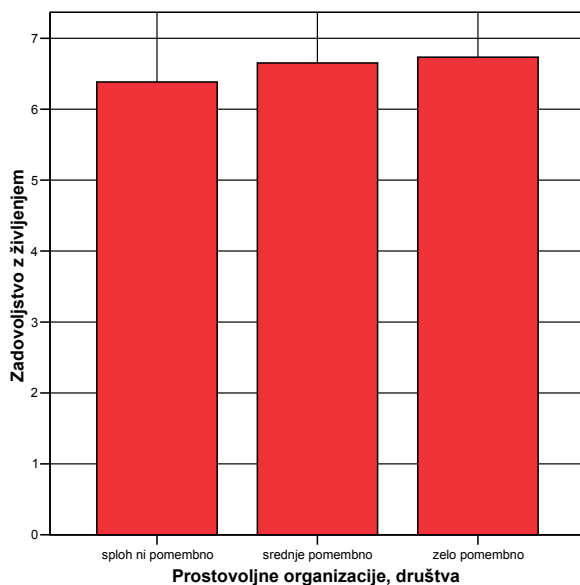

Tabela Error! Style not defined..1 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost prostovoljnih organizacij, društev

b29 zadovoljstvo z življenjem

Prostovoljne organizacije, društva	Povprečje	N	Standardni odklon
sploh ni pomembno	6,38	492	2,526
srednje pomembno	6,65	601	2,128
zelo pomembno	6,73	386	2,514
Total	6,58	1479	2,372

Tabela Error! Style not defined..2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostovoljnih organizacij, društev

ANOVA Table

		Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem *	Med skupinami (združen)	31,176	2	15,588	2,778	,062
Prostovoljne organizacije, društva	V skupinah	8281,925	1476	5,611		
	Total	8313,101	1478			

Pomembnost društev in prostovoljnih organizacij v posameznikovem življenju ne vpliva na njegovo zadovoljstvo z življenjem. Razlike v zadovoljstvu med kategorijami niso statistično značilno različne.

Slika Error! Style not defined..2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo politike

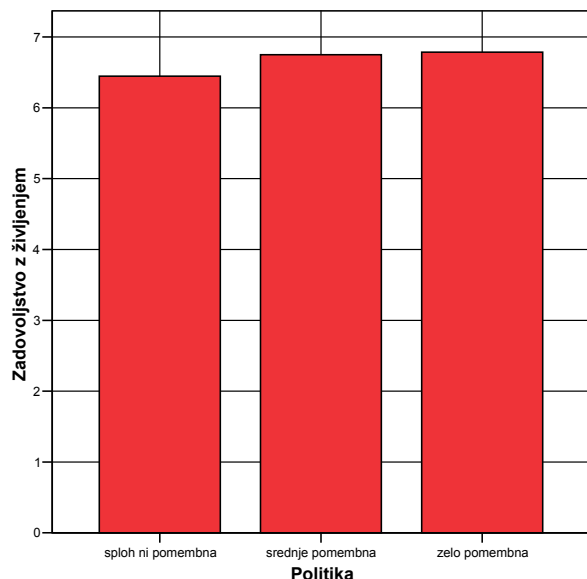

Tabela Error! Style not defined..3 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost politike

b29 zadovoljstvo z življenjem

Politika	Povprečje	N	Standardni odklon
sploh ni pomembna	6,45	858	2,455
srednje pomembna	6,75	468	2,133
zelo pomembna	6,79	159	2,571
Total	6,58	1485	2,375

Tabela Error! Style not defined..4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo politike

ANOVA Table

		Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem	Med skupinami (združen)	35,597	2	17,799	3,165	,043
* Politika	V skupinah	8334,513	1482	5,624		
	Total	8370,110	1484			

Za slovenski prostor sta značilna dva tipa političnih kultur, in sicer »pasivna« in »sopotniška«. »Pasivni subjekti imajo oblikovana določena stališča, odnose do političnega sistema in njegove učinkovitosti, vendar so hkrati pasivni konzumenti politike« (Malnar 2004: 135). »Sopotniki pa jemljejo politiko komaj zares, je ne razumejo, kot osrednje mesto družbene regulacije, ne zavzemajo nobenih odnosov do političnih vlog« Malnar (2004: 135). Zato je zelo zanimivo, da se kaže povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo politike v posameznikovem življenju. Povprečje zadovoljstva z življenjem med kategorijami ne narašča tako skokovito, vendar so razlike še vedno do neke mere statistično značilno različne. Razdelitev v tem smislu je lahko tudi učinek prikritega vpliva izobrazbe. Višje izobraženi se bolj zanimajo za politiko in želijo biti bolj informirani.

6.2.4 Povezanost zadovoljstva z življenjem z »notranjimi« dejavniki

Pomembnost družine ne moremo primerjati za zadovoljstvom z življenjem, ker je družina večini prebivalstva zelo pomembna.

Slika Error! Style not defined..1 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prijateljev

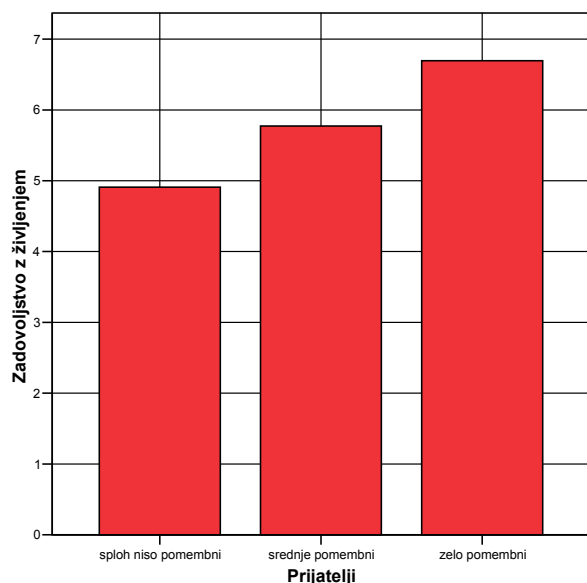

Tabela Error! Style not defined..1 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost prijateljev

b29 zadovoljstvo z življenjem

Prijatelji	Povprečje	N	Standardni odklon
sploh niso pomembni	4,91	22	2,793
srednje pomembni	5,77	159	2,551
zelo pomembni	6,69	1307	2,328
Total	6,57	1488	2,384

Tabela Error! Style not defined..2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prijateljev

ANOVA Table

		Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem *	Med skupinami (združen)	181,870	2	90,935	16,331	,000
Prijatelji	V skupinah	8268,861	1485	5,568		
	Total	8450,731	1487			

Pomembnost prijateljev v posameznikovem življenju prav tako zelo vpliva na zadovoljstvo z življenjem, kar je vidno v naraščanju v kategorijah pomembnosti vrednote prijateljstva. Povprečna vrednost se po kategorijah dvigne od nepomembno 4,91 preko srednje pomembno 5,77 do zelo pomembno 6,69. Tudi tu skupina, ki trdi, da prijatelji sploh niso pomembni zelo majhna, vendar razporeditev za primerjavo boljša. Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prijateljev je statistično značilna. Signifikanca je 0,000.

Slika Error! Style not defined..2 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostega časa

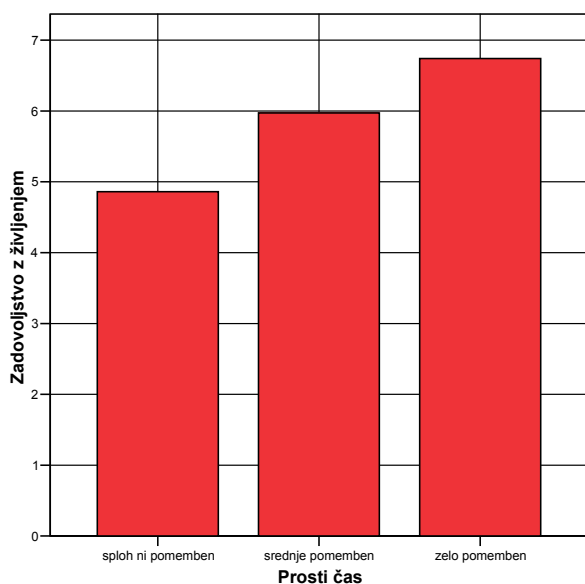

Tabela Error! Style not defined..3 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost prostega časa

b29 zadovoljstvo z življenjem

Prosti čas	Povprečje	N	Standardni odklon
sploh ni pomemben	4,86	36	2,474
srednje pomemben	5,97	225	2,343
zelo pomemben	6,74	1220	2,343
Total	6,58	1481	2,376

Tabela Error! Style not defined..4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo prostega časa

ANOVA Table

			Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem * Prosti čas	Med skupinami (združen)		220,789	2	110,395	20,054	,000
	V skupinah		8136,296	1478	5,505		
	Total		8357,086	1480			

Pomembnost prostega časa v posameznikovem življenju je pomembna za zadovoljstvo z življenjem. Linearno naraščanje zadovoljstva z življenjem preko kategorij pomembnosti je zelo opazna. Povezanost je tudi pri prostem času statistično značilna, kar potrjuje signifikanca 0,000.

Slika Error! Style not defined..3 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo dela

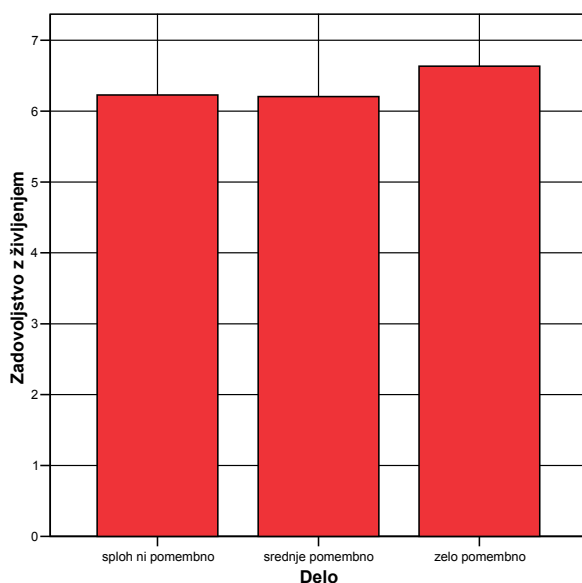

Tabela Error! Style not defined..5 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost dela

b29 zadovoljstvo z življenjem

Delo	Povprečje	N	Standardni odklon
sploh ni pomembno	6,23	35	2,613
srednje pomembno	6,21	170	2,476
zelo pomembno	6,63	1280	2,354
Total	6,58	1485	2,377

Tabela Error! Style not defined..6 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo dela

ANOVA Table

			Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem * Delo	Med skupinami (združen)		31,874	2	15,937	2,828	,059
	V skupinah		8352,853	1482	5,636		
	Total		8384,727	1484			

Analiza povprečij je pokazala, da pomembnost dela v posameznikovem življenju ne vpliva na njegovo oceno o zadovoljstvu z življenjem. Največje zadovoljstvo z življenjem je v skupini, ki meni, da je delo zelo pomembno, vendar razlike med skupinami niso statistično značilno različne.

Slika Error! Style not defined..4 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo vere

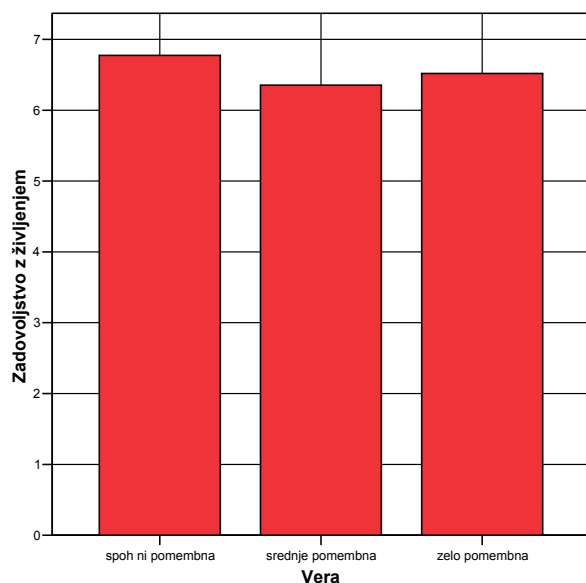

Tabela Error! Style not defined..7 Porazdelitev zadovoljstva z življenjem glede na pomembnost vere

b29 zadovoljstvo z življenjem

Vera	Povprečje	N	Standardni odklon
sploh ni pomembna	6,77	590	2,288
srednje pomembna	6,35	426	2,415
zelo pomembna	6,52	473	2,436
Total	6,57	1489	2,377

Tabela Error! Style not defined..8 Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in pomembnostjo vere

ANOVA Table

		Vsota kvadratov	Stopnje prostosti	Povprečje kvadratov	F	Sig.
Zadovoljstvo z življenjem * Vera	Med skupinami (združen)	45,643	2	22,822	4,055	,018
	V skupinah	8362,554	1486	5,628		
	Total	8408,197	1488			

Visoka stopnja ateizma v Sloveniji lahko pojasni večje zadovoljstvo z življenjem med posamezniki, ki menijo da jim vera ni pomembna. Zadovoljstvo pa je potem ponovno nekoliko večje v kategoriji zelo pomembna. Povezava ni linearna, veliko mero ponovno lahko ponovno igra izobrazba in tip okolja v katerem posamezniki živijo. Ali vera dejansko vpliva na zadovoljstvo bom preverila z regresijsko analizo. Razlike med skupinami so statistično značilno različne.

Vpliv na zadovoljstvo z življenjem se je izkazal tudi pri Schwartzovem naboru vrednot. Večje zadovoljstvo se je pokazalo pri vrednotah hedonizem, prilagodljivost, stimulacija, tradicija in usmerjenost vase. Razlike med skupinami so statistično značilno različne. Razlike med skupinami pa niso statistično značilno različne pri vrednotah: varnost, moč, dosežek, univerzalizem in dobrohotnost. Visoka stopnja zadovoljstva z življenjem je pri prilagodljivih posameznikih pričakovana. Posamezniki, se bodo glede na situacijo znašli in v danih pogojih našli zadovoljstvo. Hedonizem pa zadovoljstvo išče izven materialnih okvirov. Z življenjem bodo zadovoljni, ko bodo v danih pogojih lahko zadovoljili čim več nematerialnih potreb. V življenju želijo uživati.

Tabela Error! Style not defined..9 Povezanost zadovoljstva z življenjem in Schwartzovim modelom vrednot

Zadovoljstvo z življenjem*	F	Sig.
*Dobrohotnost	1,354	0,196
*Univerzalizem	1,529	0,100
*Usmerjenost vase	2,320	0,010
*Spodbuda	2,643	0,003
*Hedonizem	3,002	0,001
*Dosežek	1,250	0,254
*Moč	1,812	0,054
*Varnost	1,233	0,265
*Prilagodljivost	3,003	0,001
*Tradicija	2,638	0,003

Postavlja se vprašanje, ali te spremembe res same po sebi vplivajo na zadovoljstvo z življenjem ali mogoče za njimi stoji kakšen drug element (dohodek, izobrazba). Povezanost med zadovoljstvom z življenjem in neposredni vpliv družine, prijateljev, prostega časa, politike in vere bom preverila z analizo linearne regresije. S to analizo bom preverila tudi, če delo in prostovoljne organizacije res ne vplivajo na zadovoljstvo z življenjem.

6.2.5 Vpliv na zadovoljstvo z življenjem glede na moč posameznega dejavnika

Podatki obdelani z linearno regresijsko analizo, nakazujejo, da je vse meritokratsko povezano. Vpliv posameznih indikatorjev na spremenljivko zadovoljstvo z življenjem sem preverila s programom Stepwise, ki nakazuje samo optimalno razvrstitev. Izloči se vpliv ene spremenljivke na drugo, zato so spremenljivke očiščene vplivov drugih spremenljivk.

Tabela Error! Style not defined..1 Razvrstitev po modelih z regresijsko analizo

Povzetek modela

Model	R	R kvadrat	Prilagojen R kvadrat	Standardna napaka ocene
1	,466	,217	,216	2,074
2	,529	,280	,278	1,990
3	,556	,310	,307	1,950
4	,572	,328	,325	1,925
5	,584	,341	,338	1,906
6	,591	,349	,345	1,896
7	,594	,352	,348	1,892
8	,596	,356	,351	1,888
9	,599	,359	,353	1,884
10	,602	,362	,356	1,880
11	,605	,366	,358	1,877

I. Odvisna spremenljivka: b29 Zadovoljstvo z življenjem

Analiza nakazuje, da smo Slovenci zelo ekonomsko usmerjeni. Največ pojasnjevalne variance zadovoljstva z življenjem doprinese zadovoljstvo s slovenskim gospodarstvom. Preko programa Stepwise se je izvedlo 11 modelov, preko katerih se v drugem zadovoljstvu z gospodarstvom pri pojasnjevanju variance zadovoljstva z življenjem priključi zadovoljstvo z dohodkom. V tretjem modelu tema dvema materialnima kriterijema doda prvi osebnostni kriterij. Večje zadovoljstvo z zdravjem vpliva na večje zadovoljstvo z življenjem. Zadovoljstvo z zdravjem pa bi prav tako lahko povezali z ekonomskimi razlogi, kot sem že omenila, privatizacija zdravstvenih storitev se širi. V četrtem modelu se priključi zaupanje v sistemske institucije (državni zbor, pravni sistem, policija in politiki). Vse bolj cenjena dobrina prosti čas se kot drugi osebnostni kriterij priključi v petem modelu, ki očiščen vplivov drugih spremenljivk pojasnjuje zadovoljstvo z življenjem. Takoj v šestem modelu se

ponovno priključi osebni kriterij zaupanje v soljudi, potem pa se ponovno pokaže pomembnost ekonomsko-materialne uspešnosti z mesečnim dohodkom in zadovoljstvom z delom slovenske vlade. Pri pojasnjevanju variance zadovoljstva z življenjem je pomembno tudi, kako pogosto se posamezniki iz družabnih razlogov družijo s prijatelji. Na zadovoljstvo z življenjem pa vpliva tudi Schwartzova vrednota moč, ki ne očisti vplivov drugih spremenljivk ne nakazuje povezanosti. Posamezniki, ki izražajo večje zadovoljstvo z življenjem, nimajo velike potrebe po moči in nadzorovanju ljudi okoli sebe. Pokaže se tudi, da večje zadovoljstvo izražajo ljudje, ki živijo s partnerji.

Ekonomski kriteriji se izkažejo za zelo pomembne pri pojasnjevanju variance, saj že zadovoljstvo s slovenskim gospodarstvom pojasnjuje 21,4 % variance zadovoljstva z življenjem. Z vključenimi tudi drugimi spremenljivkami v zadnjem modelu pojasnimo 35,8 % variance zadovoljstva z življenjem. Materialni status in dobra klima v gospodarstvu bosta posameznike vodila v večje zadovoljstvo z življenjem. Vsi osebni kriteriji, vključeni v model, so posredno povezani s posameznikovo ekonomsko situacijo. Posamezniki, ki se počutijo zdrave, ki si lahko privoščijo prostočasne aktivnosti, zaupajo v soljudi in imajo čas za druženje s prijatelji, bodo izrazili večje zadovoljstvo z življenjem. »Boljše objektivne priložnosti so izražene v večjem subjektivnem zadovoljstvu« (Veenhoven, 1996: 1). Za zadovoljevanje emocionalnih potreb posamezniki potrebujejo stabilno finančno in materialno podporo. To pa potrjuje teorijo prikladnosti. »Teorija predstavlja zadovoljstvo kot emocionalno oceno življenja posameznika. Ljudje bodo svoje ocene spreminjali glede na življenjske pogoje, ki različno ustrezajo njihovim potrebam in sposobnostim. Njihovo zadovoljstvo bo večje, ko bo več pogojev ustrezalo njihovim potrebam« (Veenhoven, 1996). Boljši kot so posameznikovi pogoji za zadovoljevanje potreb, bolj se bo povečalo zadovoljstvo z življenjem.

Tabela Error! Style not defined..2 Koeficienti modelov regresijske analize

		Koeficient ^a						
Model		Nestandardiziran koeficient		Standardiziran koeficient	t-test	Sig.	95% interval zaupanja za B	
		B	Standardna napaka	Beta			Spodnja meja	Zgornja meja
1	(Nespremenljivka)	4,628	,137		33,707	,000	4,359	4,897
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,476	,029	,466	16,578	,000	,420	,532
2	(Nespremenljivka)	6,517	,242		26,902	,000	6,041	6,992
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,386	,029	,378	13,238	,000	,329	,444
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,855	,092	-,265	-9,291	,000	-1,036	-,675
3	(Nespremenljivka)	7,443	,276		26,941	,000	6,901	7,985
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,373	,029	,365	13,026	,000	,317	,430
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,716	,093	-,222	-7,732	,000	-,898	-,534
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,470	,072	-,180	-6,546	,000	-,611	-,329
4	(Nespremenljivka)	6,961	,288		24,136	,000	6,395	7,527
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,307	,031	,301	9,881	,000	,246	,368
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,702	,092	-,218	-7,675	,000	-,882	-,523
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,479	,071	-,183	-6,744	,000	-,618	-,339
	Zaupanje v institucije sistema	,182	,035	,149	5,143	,000	,112	,251
5	(Nespremenljivka)	5,679	,403		14,107	,000	4,889	6,469
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,308	,031	,301	9,997	,000	,247	,368
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,693	,091	-,215	-7,640	,000	-,870	-,515
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,449	,071	-,171	-6,355	,000	-,587	-,310
	Zaupanje v institucije sistema	,178	,035	,146	5,080	,000	,109	,246
	Prosti čas	,147	,032	,117	4,519	,000	,083	,210
6	(Nespremenljivka)	5,266	,418		12,605	,000	4,446	6,086
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,288	,031	,281	9,229	,000	,226	,349
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,671	,090	-,208	-7,424	,000	-,848	-,494
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,417	,071	-,159	-5,889	,000	-,556	-,278
	Zaupanje v institucije sistema	,145	,036	,120	4,036	,000	,075	,216
	Prosti čas	,147	,032	,118	4,560	,000	,084	,210
	Družbeno zaupanje	,117	,034	,100	3,461	,001	,051	,184
7	(Nespremenljivka)	5,190	,418		12,409	,000	4,369	6,010
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,285	,031	,278	9,142	,000	,223	,346
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,663	,090	-,206	-7,343	,000	-,840	-,486
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,416	,071	-,159	-5,886	,000	-,555	-,277
	Zaupanje v institucije sistema	,151	,036	,124	4,182	,000	,080	,221
	Prosti čas	,144	,032	,115	4,461	,000	,080	,207
	Družbeno zaupanje	,118	,034	,100	3,495	,000	,052	,185
	Mesečni neto dohodek	,006	,003	,059	2,274	,023	,001	,012
8	(Nespremenljivka)	5,117	,419		12,224	,000	4,296	5,939
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,242	,037	,236	6,619	,000	,170	,313
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,664	,090	-,206	-7,373	,000	-,841	-,487
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,419	,071	-,160	-5,947	,000	-,558	-,281
	Zaupanje v institucije sistema	,114	,040	,094	2,879	,004	,036	,191
	Prosti čas	,146	,032	,117	4,546	,000	,083	,209
	Družbeno zaupanje	,124	,034	,106	3,671	,000	,058	,191
	Mesečni neto dohodek	,006	,003	,059	2,314	,021	,001	,012
	Zadovoljstvo z delom SLO vlade	,084	,038	,082	2,239	,025	,010	,158
9	(Nespremenljivka)	4,703	,458		10,274	,000	3,805	5,602
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,235	,037	,230	6,424	,000	,163	,307
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,651	,090	-,202	-7,222	,000	-,827	-,474
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,394	,071	-,151	-5,526	,000	-,534	-,254
	Zaupanje v institucije sistema	,114	,039	,094	2,898	,004	,037	,192
	Prosti čas	,139	,032	,112	4,323	,000	,076	,203
	Družbeno zaupanje	,121	,034	,103	3,568	,000	,054	,187
	Mesečni neto dohodek	,007	,003	,060	2,343	,019	,001	,012
	Zadovoljstvo z delom SLO vlade	,088	,038	,087	2,352	,019	,015	,162
	Družabna srečanja	,088	,040	,059	2,212	,027	,010	,166
10	(Nespremenljivka)	4,165	,515		8,090	,000	3,155	5,175
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,236	,036	,231	6,469	,000	,164	,308
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,665	,090	-,206	-7,381	,000	-,842	-,488
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,395	,071	-,151	-5,554	,000	-,535	-,256
	Zaupanje v institucije sistema	,122	,039	,100	3,080	,002	,044	,199
	Prosti čas	,143	,032	,115	4,451	,000	,080	,207
	Družbeno zaupanje	,113	,034	,096	3,325	,001	,046	,180
	Mesečni neto dohodek	,007	,003	,063	2,451	,014	,001	,012
	Zadovoljstvo z delom SLO vlade	,088	,038	,086	2,346	,019	,014	,162
	Družabna srečanja	,094	,040	,062	2,347	,019	,015	,172
	Power	,143	,063	,059	2,267	,024	,019	,266
11	(Nespremenljivka)	4,495	,534		8,415	,000	3,447	5,543
	Zadovoljstvo s SLO gospodarstvom	,243	,037	,237	6,640	,000	,171	,314
	Zadovoljstvo z dohodkom	-,663	,090	-,206	-7,367	,000	-,839	-,486
	Kako bi ocenili vaše zdravje	-,406	,071	-,155	-5,708	,000	-,546	-,267
	Zaupanje v institucije sistema	,116	,040	,095	2,925	,004	,038	,193
	Prosti čas	,139	,032	,111	4,306	,000	,076	,202
	Družbeno zaupanje	,116	,034	,098	3,404	,001	,049	,182
	Mesečni neto dohodek	,007	,003	,062	2,443	,015	,001	,012
	Zadovoljstvo z delom SLO vlade	,087	,037	,085	2,324	,020	,014	,161
	Družabna srečanja	,122	,042	,081	2,924	,004	,040	,204
	Power	,143	,063	,059	2,270	,023	,019	,266
	Status	-,296	,131	-,061	-2,257	,024	-,553	-,039

a. Dependent Variable: b29 zadovoljstvo z življenjem

Zadovoljstvo z življenjem ni povsem odvisno le od materialnih dejavnikov, vendar na tem mestu hipoteze, da je osebni nivo zadovoljstva z življenjem ključen pri splošni oceni zadovoljstva posameznika, ne morem potrditi v celoti. Najpomembnejši pojasnjevalci variance zadovoljstva z življenjem so ekonomske narave. Vključeni so tudi emocionalni kriteriji, vendar niso med ključnimi. Zadovoljstvo z življenjem je tako v veliko meri odvisno od materialnih pogojev posameznika. Kljub temu pa iz vsega povedanega lahko ugotovimo, da tudi ekonomska uspešnost kot same zase ne zagotavlja zadovoljstva z življenjem. Ugotovimo lahko torej, da so dejavniki zadovoljstva v Sloveniji večplastni, da os ekonomski kriteriji bolj pomembni kot sam na začetku pričakovala. Kljub temu imajo pomemben delež pri iskanju razlogov, ki določajo zadovoljstvo posameznika tudi subjektivni dejavniki (zdravje, partnerski odnos) in osebna nagnjenja posameznika (prilagodljivost, hedonizem, moč).

7. Sklep

V nalogi sem preverjala, kaj vpliva na posameznikovo oceno zadovoljstva z življenjem. Zadovoljstvo z življenjem se v literaturi pojavlja v povezanosti s kvaliteto življenja in srečo. Temeljila sem na Veenhovnovi priložnostni teoriji, ki zadovoljstvo z življenjem opisuje kot emocionalno oceno, odvisno od pogojev, ki so posamezniku dani v določenem trenutku. Zadovoljstvo predstavlja oceno posameznika o tem, kako je zadovoljen s svojo osebno rastjo in napredkom. Je predvsem ocena posameznika glede na njegova pričakovanja in ne pričakovanja družbe. Pričakovanja družbe je zelo težko izključiti, vendar posameznik oceno zadovoljstva poda glede na osebni uspeh in počutje. Postavljena je bila hipoteza, da so ključni pojasnjevalci zadovoljstva z življenjem subjektivne narave. Subjektivni vidik vpliva na zadovoljstvo z življenjem je razmeroma neodvisen od družbenega.

Hipoteza je bila preverjena s sekundarno analizo nekaterih podatkov raziskave Slovensko javno mnenje 2002/2. Glavni prediktorji zadovoljstva z življenjem, ki so razmeroma neodvisni od drugih spremenljivk, so spremenljivka zadovoljstvo s slovenskim gospodarstvom sledi pa zadovoljstvo z dohodkom. Subjektivni kriteriji nimajo tako velike pojasnjevalne moči, a so do določene mere prav tako pomembni pri pojasnjevanju ocene zadovoljstva z življenjem (zdravje, partnerski odnosi, prijatelji, prosti čas). Sicer pa se kaže vpliv na zadovoljstvo z življenjem z analizo povprečnih vrednosti pri izobrazbi, starosti in nekaterih vrednot iz Schwartzovega nabora: hedonizem, prilagodljivost, spodbuda in tradicija. Hipoteze glede na rezultate raziskave ne morem v celoti potrditi.

Največji pojasnjevalci posameznikovega zadovoljstva z življenjem so ekonomske narave. Rezultat raziskave nakazuje, da na zadovoljstvo z življenjem Slovencev močno vpliva gospodarska situacija v državi. Glede na to, da je zanimanje za politiko izredno majhno, je res presenetljivo, da je pri pojasnjevanju zadovoljstva tako zelo pomembna. Ekonomska uspešnost je v državi zelo pomembna in posameznikovo zadovoljstvo je odvisno od njihovega materialnega položaja. Posameznikov subjektivni vpliv na zadovoljstvo z življenjem se pokaže šele, ko so materialni pogoji doseženi. Subjektivni vpliv je torej v Sloveniji v veliki meri odvisen od družbenega.

8. Viri in literatura

- Allardt, Erik (1993): *Having, Loving, Being: An alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. V Martha Nussbau in Amartya Sen (ur.): *The Quality of Life*. Dostopno na <http://www.oxfordscholarship.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/oso/private/content/economicsfinance/9780198287971/p029.html#acprof-0198287976-chapter-8> (12. maj 2007).
- Antončič, Vojko in Katja Boh (1991): Premise za raziskovanje kakovosti življenja. *Družboslovne razprave* 8(12), 518.
- Antončič, Vojko in Meta Gnidovec (1995): Zaposlitvene poti z vidika samostojnosti. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 143–160. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Argyle, Michael (1992): *The social psychology of everyday life*. New York: Routledge.
- Bernik, Ivan (2004): Slovensko javno mnenje, povej kdo srečen je v deželi tej! V Ivan Bernik (ur.) in Brina Malnar: *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 175–193. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Boehnke, Petra (ur.) (2005): *First European Quality of Life Survey: Life Satisfaction, happiness and sense of belonging*. European foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg. Dostopno na <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2005/91/en/1/ef0591en.pdf> (18. avgust 2007).
- Bostic, Terence in J.T. Ptacek (2001): Personality Factors and The Short-Term Variability in Subjective Well-Being. *Journal of Happiness Studies* (2), 335–373 .
- Bruelde, Bengt (2007): Happiness Theories of The Good Life. *Journal of Happiness Studies* (8), 15–49.
- Chekola, Mark (2007): Happiness, Rationality, Autonomy and The Good Life. *Journal of Happiness Studies* (8), 51–78.
- Černigoj Sadar, Nevenka (1995): Prosti čas. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 197–212. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Černigoj, Nevenka, Sadar in Alenka Brešan (1995): Vpliv socialnega položaja na zdravstveno stanje. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 183–196. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Holman, Loek, Ruud Luijkx in Marga van Zundert (2005): *The Atlas od European Values*. Netherland: Brill Academic Publishers.
- Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kolarič, Zinka, Venta (1986): Kritika obstoječih vsebinskih oziroma teoretičnih opredelitev kvalitete življenja in poskus njihove sociološke dopolnitve. *Družboslovne razprave* 3(4), 145–156.
- Kurdija, Slavko (2004): Vrednotne delitve v luči političnih izbir. V Ivan Bernik (ur.) in Brina Malnar: *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 111–130. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Landecker, Warner S. (1951): Types of Integration and Their Meaurement. *The American Journal of Sociology* 56(4), 332–340.
- Malnar, Brina (ur.) (2002): *Družbeni vidiki zdravja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mandič, Srna (1995): Stanovanjski parametri kakovosti življenja in spremembe v zadnjem desetletju. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 213–232. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Maslow, Abraham (2000): *The theory of human motivation*. Dostopno na <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (10. oktober 2007).
- Mlinar, Zdravko (1994): *Individualizacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Musek, Janek (1977): *Psihologija osebnost*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- Musek, Janek (1993): *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Novak, Mojca (1995): Konceptualna vprašanja proučevanja kakovosti življenja. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 7–24. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Pogačnik, Vid (2002): *Pojmovanja in struktura osebnih vrednot*. Psihološka obzorja 11(1), 31–50.
- Rice, Tom, W. in Brent J. Steele (2004): Subjective Well-Being and Culture Across Time and Space. *Journal of Cross – Cultural Psychology*, 35(6).

Dostopno na <http://jcc.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/35/6/633>
(15. april 2007).

- Simmel, Georg (1993): *Temeljna vprašanja sociologije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Svetlik, Ivan (1995): Kakovost delovnega okolja. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 161–182. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Svetlik, Ivan (1995): Zadovoljstvo z življenjem in delom. V Ivan Svetlik (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*, 161–182. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Uhan, Samo (2004): Kakovost življenja v razširjeni Evropi. V Ivan Bernik (ur.) in Brina Malnar: *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 195–212. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede,.
- Ule, Mirjana, Nastran (2000): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Veenhoven, Ruth (1989): Is happiness relative? V J.P. Fragas in J.M. Innes (ur.): *Recent Advances in Social Psychology: An Inter-National Perspective*. Dostopno na <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub1980s/89f-full.pdf> (17. maj 2007).
- Veenhoven, Ruth (1996): Satisfaction and Social Position. V Whillem E. Saris, Ruth Veenhoven, Annette C. Scherpenzeel in Berndan Bunting (ur.): *A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe*, 254–262. Budapest: Eotvos University Press.
- Veenhoven, Ruth (2000): The Four Qualities of Life. *Journal of Happiness Studies* (1), 1–39.
- Veenhoven Ruth (2005) Return to inequality in modern society. *Journal of happiness studies* (6), 457–487.
- White, Adrian (2007): *A Global Projection of Subjective Well-Being: A Chalange to Positive Psychology?* Dostopno na <http://www.le.ac.uk/pc/aw57/world/sample.html> (11. avgust 2007).

9. Priloga A: Seznam uporabljenih spremenljivk iz raziskave SJM 2002/2

- Koliko časa porabite za branje o politiki oziroma aktualnih dogodkih? (A6)
- Če govorimo na splošno, ali bi rekli, da večini ljudi zaupamo, ali menite, da je treba biti z ljudmi zelo previden? (A8)
- Ali menite, da bi vas večina ljudi skušala izkoristiti, če bi za to dobila priložnost, ali pa bi večina skušala ravnati pošteno? (A9)
- Kaj bi rekli, ali so ljudje večinoma pripravljeni pomagati drugim ali pa večinoma gledajo predvsem nase? (A10)
- Koliko vi osebno zaupate vsaki od naslednjih ustanov: državnemu zboru (B7), pravnemu sistemu (B8), policiji (B9), politikom (B10)
- V celoti gledano, kako zadovoljni ste sedaj s svojim življenjem? (B29)
- Kako zadovoljni ste na splošno s sedanjim gospodarskim stanjem v Sloveniji? (B30)
- Kako zadovoljni ste s sedanjo slovensko vlado, s tem, kako opravlja svoje delo? (B31)
- Kako zadovoljni ste na splošno z delovanjem demokracije v Sloveniji? (B32)
- Koliko soglašate oziroma ne soglašate z naslednjimi trditvami: Vlada bi morala sprejeti ukrepe za zmanjševanje razlik v dohodkih ljudi (B44) in homoseksualci in lezbijke morajo imeti svobodo, da si uredijo življenje po lastnih željah. (B46)
- V celoti gledano, kako srečni bi rekli, da ste? (C1)
- Kako pogosto se iz družabnih razlogov dobivate s prijatelji, sorodniki ali kolegi z dela? (C2)
- Ali imate koga, s katerim se lahko pogovorite o intimnih in osebnih stvareh? (C3)
- Kako varno se počutite (bi se počutili), kadar zvečer hodite (ali bi hodili) sami po vaši soseski? (C6)
- Kako bi na splošno ocenili vaše zdravje? (C7)
- Ne glede na to, ali pripadate kateri od religij ali ne, prosimo ocenite, koliko ste verni? (C13)

- Ali menite, da je v splošnem dobro ali slabo za slovensko gospodarstvo, da prihajajo živet k nam priseljenci iz drugih držav? (D27)
- Koliko soglašate oziroma ne soglašate z naslednjimi trditvami: za državo je bolje, če ima večina ljudi enake navade in običaje (D40) in za državo je bolje, če je v njej več različnih religij (D41)
- Kako pomembna je vsaka od naštetih stvari v vašem življenju: družina (E13), prijatelji (E14), prosti čas (E15), politika (E16), delo (E17), vera (E18), prostovoljne organizacije, društva (E19)
- Koliko vam vaši predpostavljeni pri delu dopuščajo, da si lahko po svoje prilagajate delovni čas? (E30)
- Kako zadovoljni ali nezadovoljni ste bili na splošno v zadnjih 12 mesecih s tem, kako se urejajo stvari v vaši službi? (E40)
- Ne glede na to, ali ste uspeli ali ne, povejte, kako pravično ali nepravično so vas obravnavali pri vaših namerah, da bi izboljšali razmere pri delu? (E43)
- Spol (01F2)
- Katera je zadnja šola, ki ste jo končali, redno ali izredno? (F6)
- Če seštejete dohodke iz vseh virov, katera kategorija ustreza celotnemu mesečnemu letnemu dohodku vašega gospodinjstva? (F30)
- Kako vidite situacijo z dohodkom v vašem gospodinjstvu? (F31)
- Status (F33)
- Schwatrzhev model vrednot , ki se meri z vprašanjem koliko je oseba podobna vam:
 - zanj(o) je pomembno, da ima veliko novih zamisli in da je ustvarjalen(a). Stvari rad(a) počne na izviren način. (A)
 - Zanj(o) je pomembno, da je premožen(a). Imeti želi veliko denarja in dragih predmetov. (B)
 - Zanj(o) je pomembno, da se vsakega na tem svetu obravnava enako. Verjame, da mora imeti vsakdo v življenju enake možnosti. (C)
 - Zanj(o) je pomembno, da pokaže svoje sposobnosti, Rad(a) vidi, da ljudje občudujejo to, kar počne. (D)
 - Zanj(o) je pomembno, da živi v varnem okolju. Izogiba se vsemu, kar bi njegovo/njeno varnost lahko ogrozilo. (E)

- Rad(a) ima presenečenja in skuša vedno početi kaj novega. Zdi se mu/ji pomembno, da v življenju počne čim več različnih stvari. (F)
- Verjame, da bi morali ljudje narediti to, kar jima ukažejo. Meni, da bi morali ljudje spoštovati pravila ves čas, tudi takrat, ko jih nihče ne opazuje (G)
- Zanj(o) je pomembno, da poskuša ljudi, ki so drugačni od njega/nje. Tudi če se z njimi ne strinja, jih še vedno poskuša razumeti. (H)
- Zanj(o) je pomembno biti spoštljiv in skromen. Ne želi vzbujati pozornosti. (I)
- Zanj(o) je pomembno, da se ima dobro. Rad(a) se razvija. (J)
- Zanj(o) je pomembno, da se sam(a) odloča o tem, kaj počne. Rad(a) je svoboden(a) in neodvisen(a) od drugih. (K)
- Zanj(o) je zelo pomembno, da pomaga ljudem okoli sebe. Hoče poskrbeti za njihovo blagostanje. (L)
- Zanj(o) je pomembno, da je zelo uspešen(a). Upa, da bodo drugi cenili njegove/njene dosežke. (M)
- Zanj(o) je pomembno, da mu/ji država zagotavlja varnost pred grožnjami. Želi si močno državo, ki bo lahko zaščitila svoje državljane. (N)
- Išče pustolovščine in rad(a) tvega. Imeti želi vznemirljivo življenje. (O)
- Zanj(o) je pomembno, da se vedno spodobno obnaša. Ne želi narediti česa takega, kar bi drugi označili kot neprimerno. (P)
- Zanj(o) je pomembno, da si pridobi spoštovanje drugih. Rad(a) vidi, da ljudje storijo to, kar reče. (Q)
- Zanj(o) je pomembno, da je vdan svojim prijateljem. Rad(a) se razdaja bližnjim. (R)
- Močno je prepričan(a), da bi morali ljudje skrbeti za naravo. Skrb za okolje ima zanj(o) velik pomen. (S)
- Tradicija je zanj(o) pomembna. Skuša se ravnati po ustaljenih običajih svoje družine in vere. (T)
- Išče priložnosti, da bi se zabaval(a). Zanj(o) je pomembno, da počne stvari, v katerih uživa. (U)